

1. Nagyhind

Nagyhind (szlov. Veľké Chyndice) Nyitrától 17 km-re keletre, Verebélytől 5 km-nyi távolságban északnyugaton, a Zsitva folyó jobb partján fekszik. A Nyitrai járás kisebb falvai közé tartozik. Lakosainak száma a 2001-es népszámlálás idején 350 volt (Sčítanie obyvateľov 2001). Délnyugatról *Kalász* (szlov. Klasov), északról *Kishind* (szlov. Malé Chyndice), keletről pedig *Zsitvaújfalu* (szlov. Nová Ves nad Žitavou) településekkel határos.

A község történetéről még nem jelent meg önálló kiadvány, ezért a továbbiakban a fellelhető forráskiadványok, a történeti, földrajzi, családtörténeti és néprajzi szakirodalom Nagyhindről szóló említéseit összegzem, hogy a kutatás helyszínét bővebben ismertessem.

1.1. Nagyhind helytörténeti adatai

Nagyhind község első írásos említése 1234-ből való, amikor II. András király szervienseinek⁴ megengedte, hogy a közeli garamszentbenedeki kolostorhoz tartozó Szelepcsény területén telepedjenek le. A terület egyik határpontjaként említik először a falut *Hymd* alakban (Györffy 1998: 397). A falu nevével kapcsolatban Kiss Lajos megjegyzi, hogy neve etimológiailag azonos a Győr–Sopron megyei *Himod* helynévvel, amely puszta személynévből keletkezett magyar névadással (Kiss 1988: 189).

A falu egyik része a Hindi nemeseké volt. A Hindi családdal kapcsolatban először Hindi Ábelt és feleségét, Cserneli Istvánnét említik, aki 1264-ben lemondott csermelyi⁵ földjéről (Györffy 1998: 398). A falu másik fele az egykori *Harsány* nevű településsel együtt királyi hálászok és hálókészítők földje volt. Harsány Hindtől délkeletre, a Dervence⁶ és a Zsitva egybefolyásánál feküdt. Mindkét települést 1268-ban említik, amikor IV. Béla *Hymdet* és a harsányi hálósok földjéből 2 ekényit Hontpázmány⁷ András bányai ispánnak, a gimesi Forgách-család alapítójának adott (Bártfai 1910: 664; Fügedy 1938: 297).

1274-ben IV. László a harsányi hálósok további földjét adta András fiának, János gömöri esperesnek, aki a harsányi lakosokat áttelepítette hindi földjére (Ethey 1936: 11; Györffy 1998: 398). *Hymd* lakossága ezáltal megnövekedett, Harsány pedig mint település ezek után megszűnt, neve csupán határrészként szerepelt Nagyhind dűlőnevei között.

16

Halászat jellemezte tehát Nagyhind ősi lakosainak életmódját, melyet a község – halászhálót és ekevasat ábrázoló – címere is tükröz (l. Melléklet)

A Nyitra vidék 13–14. századi történeiről így ír Fügedy Erich, aki a Nyitra megye betelepülésével foglalkozott (Fügedy 1938: 297–298):

„A Nyitra vidék telepesei a XIII. század elején – leszámítva néhány nemesi birtokot – nagyrészt királyi népek voltak. Nagyszámú udvarnokot találunk itt. Amikor a XIII. század nagy birtokszerző akciói megindulnak, területünkön két nagybirtokos, az esztergomi érsek és a Forgáchok indulnak harcba minden egyes földdarabért. Az eladományozások hamarosan eltüntetik a királyi birtokot, a versenyből pedig a Forgáchcsalád kerül ki győztesen, melynek tagjai a XIII. század végén megalapítják a gimesi uradalmat. Királyi adományokon kívül nagy szerepet játszik a vétel is. Alig fejezik be azonban a váruradalom kialakítását, amikor a Csák Máté-féle harcokban Máté a várat elfoglalja és elveszi.”

Nagyhind is a Forgáchok többi birtokához hasonlóan Csák Máté kezébe került.

A gimesi uradalomhoz tartozó birtokok bekebelezése ismeretlen körülmények között zajlott, ugyanis Csák Máté halála (1321) után, ellentétben a többi birtokkal, nem kerültek vissza a Forgách családhoz, hanem a király kezében maradtak. Csak 1386-ban, Forgách Balázs közbenjárására kapta vissza a család az elvesztett birtokokat. A visszakapott

birtokrészek között szerepel *Hynd* is mint a gimesi uradalom része (Bártfai 1910: 670–672).

A Forgách család 15–16. századi okleveleiből peres ügyekről, vagyonelosztásokról olvashatunk. 1470-ben a falut Forgách Benedek birtokaként *Naghynd* néven említik. 1544-ben Forgách Zsigmond és Péter között nagy vagyonelosztás történt. Ennek része volt Nagyhind is, mely Forgách Péter birtoka lett (Bártfai 1910: 702–704).

A 16. század második felében a törökök a Zsitva menti településeket is veszélyeztették. 1576-ban Nagyhindet felégették, a lakosság jelentős része el is pusztult. Erre utalnak az összeírások: 1598-ban 22, 1600–1601-ben 16 ház volt itt található (Kohútová 1990: 115), az 1664-es török adóösszeírásban pedig mindössze 9 adófizetőt találunk *Nagy Hinden* (Blaskovics 1993: 293).

A Rákóczi-szabadságharc alatt a Forgáchok elvesztették gimesi uradalmukat, mert Forgách Simon a felkelők oldalára állt. A szabadságharc után, 1718-ban Forgách Pál, a király híve visszakapta a gimesi uradalom birtokait, vele *Nagy-Hindet* is (Bártfai 1910: 753).

17

A 18. századi forráskiadványok közül Vályi András a következőképpen említi a községet (Vályi 1799: 175):

„*Nagy, és Kis Hind*. Két tót faluk Bars Várm. földes Urai Berthöld, és több Urak, lakosaik katolikusok, fekszenek Verebélyhez fél mértföldnyire, szőleji vagynak, földgyeik, réttyeik meglehetősek.”

A falu földesurainak az említetteken kívül feltüntetik még a Paluska és a Koller családot. A község a 19. század elejétől a nagymányai (szlov. Veľká Maňa) uradalom része lett (VSOS. 1978: 243).

Fényes Elek 1851-ben így említi a két falut (Fényes 1851: 109):

„Hind (Nagy és Kis), két egymás mellett lévő magyar falu, Nyitra vármegyében, a Zsitva vize mellett: az első 284 kath. lak., kath. paroch. templommal; a második 451 kath., 80 zsidó lak. – Határuk róna s bő termékenységü; széna, nád elég. F. u. többen. Ut. p. Verebély.”

Nagyhind közigazgatásilag a történelmi Nyitra vármegyéhez tartozott, a közelében folyó Dervence patak túloldala azonban már Bars vármegye volt.

Magyarország vármegyéinek és városainak átfogó forráskiadványában, Nyitra vármegye települései között a következőképpen jellemzik a községet (Borovszky–Sziklay szerk. 1899: 98):

„*Nagy-Hind*, Barsmegyével határos magyar község, Kis-Hind mellett, 363 r. kath. vallású lakossal. Posta-, táviró- és vasúti állomása Verebély. Kath. temploma a múlt század végén épült. Kegyurai *Szláy* József és br. *Weisz* Pál. 1866-ban és 67-ben az egész község majdnem koldusbotra jutott. 1866-ban a fagy, 1867-ben jégverés tette tönkre az egész határt. E községről már a XIII. század közepén történik említés.”

Nagyhind 1918-ig Magyarországhoz tartozott. Az 1. világháború utáni történelemből szlovák nyelvű forráskiadványok megemlítik Štefan Major nevét, aki 1920–1923 között volt tanító Nagyhinden, és a falut bekapcsolta a szocialista munkásmozgalomba (VSOS. 1978: 243).

Az első bécsi döntéssel Nagyhind 1938-ban még nem került vissza

Magyarországhoz. A határkiigazítások eredményeképpen csak 1939. március 15-étől 1945-ig tartozott újra Magyarországhoz. Az államhatár a község mellett húzódott.

A 20. század második felében két fontos esemény határozta meg Nagyhind

történetét: 1976-ban közigazgatásilag összevonták *Chyndice* néven a szomszédos Kishinddel, amely szlovák falu. A két község 1992. február 1-jétől vált ismét külön.

1.2. A Hindy család történeti adatai

A Hindy család neve és korai története egyaránt köthető Nagyhindhez. Kázmér Miklós a Hind helynévből vezeti le a családnevet, amely birtokot, lakó- vagy származási helyet jelöl (Kázmér 1993: 475).

A család címere egy vértet ábrázol, melynek kék udvarában zöld téren hátulsó lábain álló oroszlán látható. Az oroszlán első jobb lábával buzogányt tart, fölötte balról csillag ragyog. A vért fölötti sisak koronájából szintén oroszlán emelkedik ki, kivont kardot villogtatva (Nagy 1859: 118).

A továbbiakban a család történetét és neves leszármazottait mutatom be a főbb családtörténeti forráskiadványok alapján.

Nagy Iván a következőket írja a család eredetéről (Nagy 1859: 115):

„Hindy család. (Nagy és Kis-Hindi). Nyitra megyei eredetű ős régi nemes család. Már a legrégebb századokban rátalálunk a családnak egyes tagjaira, mint Hindy Péter, Mátyás, Sebestyén, Bertalan, Jánosra stb., de kiket a családfával iz szerint még eddig nem sikerült összefüggésbe hozni. Azonban a XV. század közepétől kezdve – midőn Hindy Péter élt – a leszármazási kimutatás oklevelekre alapítva, már szakadatlanul és teljes összefüggésben sarjadzik le. Nevezett Hindy Péter Mátyás király korában élt, és Nyitra megyei Hind helységbeli ősi birtokára, melynek az oklevél szavai szerint már elődei is békés birtokában valának, – nevezett Mátyás és János részére is Budán 1476-ki virágvasárnap előtti 5-dik ferián új királyi adományt nyert.”

A család eredetét az előbbiekkal megegyezően tárgyalja Kempelen Béla (Kempelen 1913: 55):

„Hindy (*nagy- és kishindi*). — Nyitra megyei régi család, melynek első nyomaira a XIV. században találunk. A család teljes leszármazása a XV. századtól kezdődőleg hozható le.”

Hindy Péternek csak egyik fia, János ágán folytatódott a családfa. Jánosnak hat gyermeke közül Balázs, a királyi udvarnok három fiút nemzett. Ezek közül Jánosnak és Miklósnak nem volt fiú örököse, így a családfa az ő águkon megszakadt. A harmadik fiú, Mihály két fiút hagyott maga után, Benedeket és Pált. Az utóbbi János fia által terjesztette ki fiú ágon a családfát. János unokája, Ferenc elzálogosította kishindi birtokait, melyeket Desericzky István váltott ki, és melyek azután a Hindy családhoz többé nem kerültek vissza (Nagy 1859: 118).

19

A Hindy család nevesebb tagjai közül kiemelkedik Iván, aki 1805-ben született Léván. 1838-ban ügyvédi oklevelet nyert. Irodalmi pályán a Nemzeti Újság szerkesztése körül szerzett érdemeket. 1852-től a Szent István Társulat ügyeiben fáradozott.

Hindy Mihály szintén Léván született 1807-ben. 1826-ban a kegyes tanítórendbe lépett, tanárként működött. Tudományos értekezésein kívül Római Régiségtárt adott ki a tanulók használatára 1849-ben (Nagy 1859: 118). Hindy Kálmán 1905-ben, Zoltán, Iván, Matild és Éva pedig 1912-ben megerősítették nemességük és a „kishindi” előnév használatát. Bayler István és utódai 1910-ben legfelsőbb engedéllyel a kishindi előnévvel a *Hindy*-család nemességét nyerik el (Kempelen 1913: 55).

A Hindy család ma is élő leszármazottaival Nagyhindnek nincs kapcsolata.

1.3. Nagyhind a néprajzi forrásokban

A Nyitra környéki falvak összetett népi kultúrával rendelkeznek. A néprajzkutatók kimutatják benne mind a palócos, mind a kisalföldi, mind a szlovák népi kultúra hatásait (Liszka 2002: 267). A Nyitra-vidéket a néprajzi irodalom nem kezeli egy egységként, hanem több típusba sorolva tárgyalja. A földrajzi adottságokból

kiindulva a Zsitva folyó közelsége, a napsütötte domboldalak, a mezőgazdasági termelésre alkalmas földek határozták meg Nagyhind lakosságának foglalkozását és népi kultúráját. A helytörténeti adatokból megtudhattuk, hogy a 13–14. században az itteni lakosok halászattal foglalkoztak, később pedig a földművelésből, szőlőtermesztésből biztosították megélhetésüket. A víz és a szántóföldek közelsége lehetőséget biztosított a vászon alapjául szolgáló kender termesztéséhez is. A kenderfeldolgozás az asszonyok foglalatosságai közé tartozott. Az említett népi mesterségek tárgyi emlékei még manapság is fellelhetők a községben. A Nyitra-vidék népszokásai számos archaikus jegyet őriztek meg. Nagyhinden a nyári ünnepkör néphagyományai közül ilyen volt a szentiváni tűzrakás és a tánc. Erről Manga János tudósított 1942-ben (Manga 1942: 72–73):

„Nagyhinden még 8-10 esztendővel ezelőtt is gyűjtöttak tüzet. Június 24-e előtt egy héttel kezdtek és 24-ig minden este meggyűjtötták a falu végén, amikor a nap lenyugodott. Amikor lángolt a tűz, az alábbi dallam éneklése mellett a leányok szeretőikkel együtt kettesével, kezeiket összefogva ugrálták át a tüzet:

20

Rakjuk a tüzet, szentiványi tüzet

Gyere rózsám, gyere velünk.

Én veleték nem meheték

Gyere rózsám, gyere velünk.

Ott kerekegyik egy fekete felhő,

Gyere rózsám...

(Nagyhind, Bordás Magdolna, 39 é., 1937)

A tűzugrálás közben és utána harmonikaszó mellett táncoltak a legények és leányok. Ez körülbelül két óra hosszat tartott. Tánc közben más, közismert dalokat énekeltek. 10 órakor mentek haza énekszóval. A tüzet azért gyűjtötták, hogy a jég el ne verje a határt. *Amerre a tűz füstje szállt, arra a határt nem verte el a jég.* A tűzön a tehéneknek nem volt szabad átmenniük, mert akkor nem adtak tejet. Ha azonban a szarvasmarha arra járt, ahol a tüzet rakták, nem betegedett meg.”

A néprajzi források a vidék lakosságának népviseletét is több típusba sorolják. A nagyhindi népviselet a Zsitva–Garam közti terület 2. típusához tartozik. Ebben a csoportban találjuk a környező falvak közül *Felsőahát*, *Kalászt* és *Bábindalt* is (vö Jókai–Méry 1998: 24–140). A népviseleti szokások közül az asszonyok hajviselete volt egészen sajátos Nagyhinden. A hajviselet elkészítéséről, eszközeiről Gönyey Sándor közölt egy részletes leírást az Etnographiában (Gönyey 1941: 69):

„Nagyhind ma Bars-Hont egyesített vármegyében fekszik, régen Nyitra megyébe tartozott. Ez a külön népviseleti sziget még hagyományait megőrizte. Főként az asszonyok hajviselete különbözik a szomszédos palóc vidékek népének szokásaitól. A férjhezmenéstől, felkontyolástól a halálig az alábbi módon kötik be a fejet.

Régen a közepén kivettek jobbról balról egy-egy csomót a hajból s azután behúzza a homlokra megcsinálták az ún. *középsőt* és *kétoldalsót*. Ma különálló *viliszkát* készítenek a hajból, amit Pogrányban és Bodokon *makszisz*-nak neveznek (talán masztixból). Egy kétujjnyi széles és 20 cm. hosszú papirosra glycerinszappannal felragasztanak három szarv alakban szappannal, újabban gumimézzgával kifényezett és összetapasztott hajcsomót. Régen ezeket a szarvakat magából a hajból *rajzolták* ledörzsölve és egy hajtűvel kihúzza a homlokra. A nagyobbik hajcsomó a homlok közepén a középső, a két kisebbik a homlok két oldalán a *két oldalsó*. Télen készítik elő a *viliszkákat* és 11–12 darab is van egy-egy asszonynak a skatulyájában.

21

A fésülés és kontyfelrakás úgy történik, hogy a fej középvonalában a hajat ketté

választják és hátul széjjel fésülik. A hajcsomó vége felé diónagyságú ronggyal *kontyokat* kötnek s pamut *fonállal* a hajjal becsavarva keresztbe felhajtják a fejtetőre, végül fekete cérnahálóval (*neccel*) lefogatják. Azután kerül rá a köznapi vagy ünnepi fejkötő, ami alsó és felső részből áll. Ezzel fejeződik be a menyecske, illetőleg asszony fej bekötése Nagyhinden, Pogrányban és Bodokon.”

A második világháború alatt Nagyhinden is működött a Gyöngyösbokréta8-mozgalom, melynek keretében 1939-ben és 1940-ben pajtástánccal, katonadalokkal és menyasszonytánccal lépett föl nagyhindiek csoportja a budapesti bemutatón. A csoport felkészítője Simunek Béláné, nagyhindi tanítónő volt (Liszka 2002: 404).

2. Nagyhind lakossága

A Nyitra környéki falvak nemzetiségi viszonyainak alakulásáról, az itteni lakosság arányainak változásáról több értekezés is született. A szakirodalomban található egyrészt a lakosság megtelepedésével foglalkozó történeti munkákat (Fügedy 1938, Ethey 1938, Kniezsa 1941), másrészt pedig a nemzetiségi viszonyok változásait vizsgáló dolgozatokat (Csapody 1942, Dávid 1993, Kocsis 1998, Tátrai 2005).

Az említett munkákból elsőként a nyelvhatár, ill. az etnikai viszonyok alakulásának Nagyhindre vonatkozó adatait összegzem, majd a 2001-es népszámlálás eredményeit részletezem nemzetiség, anyanyelv, vallás, nemek, korcsoportok, iskolai végzettség és foglalkozás szerint.

A Nyitra-vidék magyarsága őshonos, Árpád-kori eredetű. A terület magyarok általi benépesülése hosszú folyamat volt. A 11–12. században már magyar telepek ékelődtek a hegylábi szláv települések közé, a 13. század közepére pedig kialakulnak a mai településrendszer alapjai, és ezzel párhuzamosan a Zobor-vidék elvesztette szláv többségét (Fügedy 1938: 318–319). A honfoglalás utáni magyar térhódítás a 13. század folyamán állt meg, ekkorra érte el maximumát ezen a területen a magyar etnikai tér. A tatárjárás után a szláv betelepülés és térnyerés megerősödött, mindenesetre a 13. század végére kialakult etnikai térszerkezet nem módosult lényegesen a 17. század közepéig (Kniezsa 1941: 20).

Népszámlálási adatok híján a lakosság összetételére csupán a nevek segítségével lehet következtetni. Nagyhind jobbágyneveiről Fügedy Erichnél találunk közlést. Az

1490–1525 közötti időszakban 18 magyar, 5 tót és 3 bizonytalan eredetű név látható a Hindre vonatkozó adatokban: „Hind: jobbágynevek: 1490: magyar: Balogh; bizonytalan: Chamas – 1519: magyar: Gywla, Myklos, Hamar, Kewer, Kelemen, Bodor; tót: Bozan, Hora; bizonytalan: Toth – 1525: magyar: Tywkos, Nagh, Bodor, Bartha, Mezzes, Markos, Gyepes; bizonytalan: Mykle, Mykolas.” (Fügedy 1938: 501). Nagyhind szempontjából a nyelvhatár alakulása ebben a korszakban azért fontos, mivel ezen a területen, Verebély környékén jelentős számú szlovák kisebbség élt. Megemlítik, hogy pl. Zsitvaújfaluban a szlovákok száma megközelítette a magyarokét (Csapody 1942: 30). Az említett település pedig Nagyhind szomszédja. A török háborúk idején jelentősen átformálódott a Nyitra-vidék etnikai képe. A hosszan tartó háborúskodás nagy vesztesei a döntően folyóvölgyekben és sík vidéken elhelyezkedő magyar falvak, melyek jóval nagyobb veszteségeket szenvedtek el a védettebb hegyvidéken lakó szlovákoknál (Dávid 1993: 16–18). Nagyhinden is erősen megcsappant a lakosság ebben az időben. Az 1664-es török adóösszeírásban is csupán 9 magyar adófizetőt jegyeznek fel (Blaskovics 1993: 293).

A következő 100 évben nagy migráció következett be, főleg déli irányban, a harcokban elnéptelenedett területek felé. Az Alföldre magyarok tömege mellett szlovákok is jelentős számban érkeztek. Mindenesetre a Nyitrai járás területén a

szlovákok létszámának megugrása egyenesen arányos a magyarok csökkenésével (Tátrai 2005: 327).

A nagyhindi lakosság 18. századi összetételéről Acsády Ignác közöl adatokat. A háztartások száma a népesség jogi állapota szerint 1720–1721-ben Nagyhinden: 9 jobbágy, 5 zsellér. A név szerint felsorolt lakosságból 8 magyar és 6 tót vagy rutén (Acsády 1896: 86). Ezek az adatok, valamint Vályi András említése a faluról arra enged következtetni, hogy a 18. században Nagyhind lakossága erősen vegyessé vált.

19. század második felétől már pontos népszámlálási adatokat találunk, ezeket a lakosság nemzetiségi és anyanyelvi összetétele kapcsán részletezem.

2.1. A lakosság nemzetiség és anyanyelv szerinti megoszlása

A népszámlálási adatfelvételekkel kapcsolatban Gyurgyík László felhívja a figyelmet arra a tényre, hogy az első világháború előtti magyar népszámlálások az etnikai hovatartozást a jelenlévő összes népesség anyanyelvére, míg a csehszlovák

népszámlálások (1921, 1930) az állampolgársággal rendelkező személyek nemzetiségére vonatkoztatva kérdezték (Gyurgyík 2006: 13). Utal arra is, hogy a csehszlovák népszámlálások 1950-ben és 1961-ben a lakónépesség nemzetiségi hovatartozását rögzítették (Gyurgyík 2006: 13). Nehezíti az adatok feldolgozását az is, hogy az 1950 után népszámlálások etnikai megoszlásra vonatkozó adatai nem községsoros, hanem nagyobb, kerületek, járások, ill. kerületi székhelyek szerinti bontásban publikálták (csupán belső használatra szánt füzetekben).

Az alábbi táblázatban Nagyhind lakosságának etnikai hovatartozását foglalom össze 1851-től, kiemelve a magyar lakosok számát és arányát az összes lakoshoz képest (források: 1851: Fényes, 1880, 1890, 1900, 1910, 1941: magyar népszámlálások adatai, 1919, 1930, 1961–1991: csehszlovák, 2001: szlovák népszámlálások nemzetiségi adatai)

szlovák magyar német egyéb összes lakos szlovákok

aránya

magyarok

aránya

1851 0 **284** 0 0 **284** 0 **100,00**

1880 37 **340** 5 7 **389** 9,51 **87,40**

1890 30 **325** 8 0 **363** 8,26 **89,53**

1900 34 **352** 2 12 **400** 8,50 **88,00**

1910 14 **390** 2 0 **406** 3,45 **96,06**

1919 5 **486** 1 13 **505** 0,99 **96,24**

1930 69 **414** 0 0 **483** 14,29 **85,71**

1941 14 **439** 4 0 **457** 3,06 **96,06**

1961 356 **131** 0 2 **489** 72,80 **26,79**

1970 248 **243** 0 1 **492** 50,40 **49,39**

1980 800 **117** 0 0 **917** 87,24 **12,76**

1991 643 **117** 0 0 **760** 84,61 **15,39**

2001 260 **87** 0 3 **350** 74,29 **24,86**

1. táblázat: Nagyhind lakosságának etnikai megoszlása 1851-2001

A táblázat adatai alapján jól látható, hogy a nagyhindi magyarság 1941-ig volt többségben. 1919-ig a község magyarságának aránya az összlakosság növekedésével együtt fokozatosan növekszik. A szlovákság száma és aránya 1919-ig csökkenő tendenciát mutat, 1919-ben a legkevesebb. A német és egyéb nemzetiségűek száma 1919-ig minimális, később pedig jelentéktelen.

Az impériumváltás a nagyhindi lakosság nemzetiségi összetételét is

megbolygatta: 1919–1930 között a magyarság aránya 10,53%-kal csökkent, a szlovákságé 13,3%-kal növekedett. Majdnem pontosan ugyanez jellemezte az 1941-es

24 magyar népszámlálást, csak fordított arányban: 1930–1941 között a szlovákság aránya 11,23%-kal csökkent, a magyarságé 10,35%-kal növekedett. Ennek okait az erőteljes keveredésben és az ennek folyományaként létrejött kettős identitásban kereshetjük. Emellett a népszámlálási adatok „korrigálása” is bevett eszköz volt (Tátrai 2005: 334). 1945-ben ismét változott a politikai helyzet. A háború utáni deportálások és a reszlovakizáció egyaránt a magyarság csökkenését eredményezték. Az 1961-es népszámlálásra a magyarság aránya 69,27%-kal csökkent. Mivel Nagyhindről nem telepítettek senkit Magyarországra, így a magyarság gyors „felszívódását” a reszlovakizációs intézkedéseknek „köszönhetjük”. 1970-re a lakosság nemzetiségi összetétele konszolidálódott, a magyarok és szlovákok aránya majdnem megegyezett. Az 1980-as és 1991-es népszámlálási adatok értékelése nehézségekbe ütközik, ugyanis 1976-ban Nagyhindet és Kishindet összevonták, így a népszámlálási adatok a két falu összesített adatait tartalmazzák. Mindenesetre a magyarok számának csökkenése pontosan érzékelhető, ugyanis Kishinden nem volt magyar lakos. A nagyhindi magyarság gyors asszimilációja az 1970-es évektől kezdődött meg. Ehhez hozzájárult a két falu összevonásán kívül a magyar iskola bezárása, a hivatalos ügyintézés egynyelvűvé válása, és a vegyes házasságok egyre növekvő aránya. A 2001-es adatok között sem lehet félrevezető a magyarság arányának növekedése, ugyanis ez nem növekedés, csupán a két falu újbóli különválásának az eredménye. Valójában a magyarság száma 10 év alatt harminc egyénnel csökkent, a szlovákság pedig döntő többséget szerzett. A magyarság és szlovákság aránya 1941-től 2001-ig teljesen megfordult, ezt jól szemlélteti a következő ábra:

0
100
200
300
400
500
600
700
800
900
1851
1880
1890
1900
1910
1919
1930
1941
1961
1970
1980
1991
2001
szlovák
magyar

1. ábra: A magyar és szlovák nemzetiségűek száma Nagyhinden 1851–2001

25

A nemzetiségi arányok efféle adminisztrációs eszközökkel történő megváltoztatását a Nyitra-vidék más községeiben is előszeretettel alkalmazták. Több helyen szorgalmazták magyar és szlovák települések összevonását. Megemlíthető Menyhe, Béd és Szalakusz összevonása vagy Nyitracsehi és Kiscétény egyesítése, ill. Nyitragerencsér vagy Alsócsitár Nyitrához történő csatolása (Sándor 2004: 73).

A vegyes nemzetiségű államalakulatok bevallott, ill. kimutatott nemzetiségi összetétele nagymértékben az adott terület fölött fennhatóságot gyakorló államhatalom nemzetiségi politikájának a függvénye. A (cseh)szlovák népszámlálások adatait elemezve Gyurgyík rámutat arra, hogy az etnikai kötődés nemzetiségi és anyanyelvi adatok szintjén több szempontból is eltér egymástól, ugyanis Szlovákiában a nemzeti hovatartozás kategóriája sokkal erősebb politikai konnotáció hordozója, mint az anyanyelv (Gyurgyík 1994: 142, ill. 2006: 20).

Ezt az eltérést a Nagyhindre vonatkozó 2001-es népszámlálási adatok is jól tükrözik:

0

50

100

150

200

250

300

magyar szlovák egyéb

nemzetiség

anyanyelv

2. ábra: A 2001-es nemzetiségi és anyanyelvi adatok

A 2001-es adatok szerint a 350 nagyhindí lakosból 87 (24,86%) a magyar nemzetiségű és 122 (34,86%) a magyar anyanyelvű. Annak, hogy népszámlálás alkalmával a magyar anyanyelvű nagyhindiek közül 35 lakos szlovák nemzetiségűnek vallotta magát, a fenti tényezőkön kívül az is az oka, hogy nincs a községben magyar iskola, és sok a vegyes házasság.

2.2. A lakosság felekezeti megoszlása

Nagyhind az erősen katolikus falvak közé tartozik, mint a Nyitra-vidéki községek legtöbbször. A hétköznapi élet és a statisztikai adatok egyaránt azt mutatják,

26

hogy a Nyitra-vidék magyarsága vallásosabb a szlovákiai átlagnál (Sándor 2004: 75).

Gyurgyík László szerint „ebben szerepe van a tradíciókhoz való nagyobb ragaszkodásnak, a magyarság falusias településszerkezetének, az iskolai végzettség szerinti hátrányosabb megoszlásnak is. Valószínűsíthető, hogy a kettős elnyomás alatt, a kisebbségi helyzetben élő magyarság jelentős részének a nemzeti identitás és a vallási értékek vállalása együttesen jelentett értékorientációt és perspektívát.” (Gyurgyík 1994: 46).

A nagyhindí katolikusok számáról Fényes Elek közöl először számbeli adatokat.

1851-ben 284 katolikus lakott a faluban (Fényes 1851: 109).

A felekezeti hovatartozást tekintve megbízható adatokra csupán az 1991-es népszámlálást követően hivatkozhatunk. A két legutóbbi népszámlálás felekezeti megoszlásra vonatkozó nagyhindí adatait a következő ábra szemlélteti. (Az ábra a százalékos megoszlást tartalmazza, ismételtlen a két falu közös és külön adatainak félrevezető jellegét elkerülvén):

0
20
40
60
80
100
120
római
katolikus
görög
katolikus
pravoszláv protestáns ismeretlen felekezet
nélküli
1991
2001

3. ábra: Nagyhind felekezeti megoszlása (1991–2001)

A két utolsó népszámlálást összevetve megállapítható, hogy szlovákiai tendenciákat követve Nagyhind lakossága is bátrabban vállalta fel felekezeti hovatartozását 2001-ben, mint az azt megelőző népszámlálás során. 1991-ben országos átlagban a megkérdezettek 17,4%-a volt ismeretlen, ugyanezek aránya 2001-ben csupán 3,0% volt (Gyurgyík 2006: 157). Nagyhinden is ez a csoport változott a legradikálisabban: 8,03%-ról 0,9%-ra csökkent. Növekedett a római katolikusok aránya (90,92%-ról 98,5%-ra. A felekezeten kívüliek számaránya az országos átlaggal ellentétben 1,05%-ról 0,6%-ra csökkent (vö. Gyurgyík 2006: 158).

27

2.3. A lakosság nemek és korcsoportok szerinti megoszlása

Szlovákia lakosságán belül a magyar népesség nemek szerinti megoszlása az elmúlt száz évben viszonylag stabilnak mondható (Gyurgyík 2006: 48). A nők arányszáma magasabb mint a férfiaké (2001-ben a lakosság 51,9%-a volt nő), ill. a szlovákiai magyar férfiak aránya 1980 és 2001 között kis mértékben csökkent (1980: 48,6%, 1991: 48,3%, 2001: 48,1%). Nagyhinden a 2001-es népszámlálás adatai szerint az összlakosság 48,6%-a férfi, 51,4%-a nő. Ezek az adatok megfelelnek a szlovákiai átlagnak.

Nagyhind lakosságának korcsoportok szerinti megoszlását a legutóbbi két népszámlálás adatai alapján a következő ábra szemlélteti:

0,00% 5,00% 10,00% 15,00% 20,00% 25,00% 30,00% 35,00%

0--4
5--9
10--15
16--19
20--29
30--49
50--59
60--74
75-->

2001
1991

4. ábra: Nagyhind lakosságának korcsoportok szerinti megoszlása (1991–2001)

Szlovákia lakossága Gyurgyík László adatai alapján 1991 és 2001 között az előregedés jeleit mutatja, az átlagéletkor tíz év alatt 33,6-ról 36,1-re emelkedett. A

magyar lakosság elöregedése nagyobb mértékű, mint az összlakosságé: az 1991-ben mért 36,2 2001-re 39,9-re növekedett, azaz 4,4 évvel volt magasabb, mint Szlovákia összlakosságáé (Gyurgyík 2006: 49–53).

Nagyhind lakosságának arányait az utolsó két népszámlálás egész Szlovákiára vonatkozó adataival hasonlíthatjuk össze. Ez alapján elmondható, hogy a községben is tapasztalható a lakosság elöregedése: 1991-ben 40,0 év; 2001-ben már 41,6 év. A

28 település lakosságának elöregedése szlovákiai viszonylatban az utolsó népszámlálás adataival összevetve viszont 5,8 évvel alacsonyabb, mint Szlovákia lakónépességé. Az ábra adatait értelmezve a legszembetűnőbb jelenség, hogy sokkal több az idős lakos, mint a fiatal. A születések száma a fiatal generációhoz (16–30) hasonlóan erősen csökken. A középgeneráció (30–59) aránya növekszik, és igen sok a 75 év feletti lakosok aránya. A falu az elöregedés képét mutatja.

Az anyanyelv és az életkor összefüggései a községi hivatal adatai alapján a következőképpen alakulnak. A magyar anyanyelvűek döntő része az idősebb generációt képviseli. Az 55 év feletti magyar lakosok aránya 64,28%, a 35–55 év közöttieké 29,76%, és csupán 5,9% a 35 év alatti magyar lakosok számaránya Nagyhinden.

2.4. A lakosság iskolai végzettség szerinti megoszlása

Nagyhind lakosságának iskolai végzettség szerinti alakulását a legutóbbi két népszámlálás tükrében az alábbi ábra szemlélteti:

0,00%

5,00%

10,00%

15,00%

20,00%

25,00%

30,00%

35,00%

40,00%

45,00%

50,00%

1991 2001

végzettség nélküli

alapiskolai

szakm. képző, éretts. nélkül

szakközépiskola érettségivel

gimnázium

felsőfokú

gyermekek

ismeretlen

5. ábra: Nagyhind lakosságának iskolázottság szerinti megoszlása (1991–2001)

Az iskolai végzettség szerinti megoszlást tekintve a szlovákiai magyarságnak a többségi nemzetől való elmaradása mutatható ki. A szlovákiai magyar kisebbség iskolázottságát az utolsó két census tükrében Gyurgyík dolgozta fel a legrészletesebben (Gyurgyík 1994, 2006) Az 1991. és 2001. évi népszámlálások iskolai végzettségre vonatkozó adatai alapján a magyar nemzetiségű lakosságról az alábbiak mondhatók el:

29

a) Szlovákia összlakosságához viszonyítva aránytalanul magas az alapiskolai végzettséggel rendelkezők aránya (1991-ben 39,5%, 2001-ben 30,5%; a szlovákiai átlag ezzel szemben 1991-ben 28,7% és 2001-ben 21,1%);

- b) a magyar nemzetiségű szakmunkások részaránya jóval magasabb a szlovákiai átlagértéknél (1991-ben 19,4%, 2001-ben 23,2%, míg szlovákiai viszonylatban ez az arány 1991: 19,0% ill. 2001: 19,7%);
- c) alacsonyabb az érettségivel rendelkezők aránya, mint a szlovákiai átlag (szlovákiai magyarok 1991: 14,9% és 2001: 22,1%, Szlovákia összlakossága 1991: 18,3% 2001: 25,6%),
- d) az össznépeséghez viszonyítva alacsonyabb a felsőfokú végzettséggel rendelkezők száma is; a növekedés itt nagyobb arányú, mint az országos átlag: 1991-ben a szlovákiai magyarok 2,9%, 2001-ben 4,5%-a, míg Szlovákia összlakosságának 1991-ben 5,8%, majd tíz évvel később és 7,9%-a rendelkezett felsőfokú végzettséggel (vö. Gyurgyík 2006: 53-61).

Nagyhínd lakosságának iskolai végzettség szerinti megoszlása gyakorlatilag megfelel a szlovákiai magyarságról megállapítottaknak. Az utolsó két népszámlálás adatainak tükrében folyamatos a csupán alapiskolai végzettségűek számának csökkenése (ezek aránya 1991-ben 46,71%, míg 2001-ben 34%). A szakmunkásképzőkben, ill. a nem érettségivel záruló szakokon végzettek száma is növekedett (1991: 24,74%-ról 2001: 30,8%), és ugyancsak nőtt (1991: 7,24% 2001: 13,4%) a szakközépiskolát vagy gimnáziumot végzők (1991: 11,5% 2001: 18,5%) aránya. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya is kissé emelkedett (1991: 1,05%-ról 2001: 1,4%-ra), de ez az érték alatta marad az országos átlagnak.

2.5. A lakosság gazdasági ágazatok és foglalkozási csoportok szerinti megoszlása

A szlovákiai magyarság gazdasági ágazatok szerinti megoszlása jelentős mértékben eltér Szlovákia népességének ágazatok szerinti megoszlásától: a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya közel kétszeres a szlovákiai magyarok között, az iparban dolgozók részaránya viszont jóval alacsonyabb, mint az országos átlag. Fontos adat, hogy a korábbi évtizedekben a szlovákiai magyarság részaránya az építőiparban az összlakosság átlaga fölött állt, ez az arány 2001-re olyannyira visszaesett, hogy már alatta marad az országos értéknek. Csökkent a közlekedésben, az

30
oktatásügyben és az egészségügyben foglalkoztatott szlovákiai magyarok aránya is, bár ez alacsonyabb volt az országos átlagnál (Gyurgyík 2006: 67–72).

A nagyhíndi lakosság gazdasági ágazatok szerinti megoszlását 1991-ben és 2001-ben a következő két táblázat szemlélteti:

mezőgazdaság 23,43%
 ipar 25,43%
 közlekedés 4,86%
 építészet 19,71%
 kereskedelem 6%
 szolgáltatás 1,71%
 iskola és egészségügy 8,29%
 egyéb 10,57%

2. táblázat: A nagyhíndi lakosság gazdasági ágazatok szerinti megoszlása 1991-ben

állami vállalatnál 34,30%
 magánvállalatnál 46,20%
 mezőgazdaságban 5,90%
 más munkáltatónál 0,60%
 magánvállalkozó,
 alkalmazottak nélkül 5,90%
 magánvállalkozó,
 alkalmazottakkal 1,80%

ismeretlen 5,30%

3. táblázat: A nagyhindi lakosság gazdasági ágazatok szerinti megoszlása 2001-ben
A két táblázat adatai alapján megállapíthatjuk, hogy a nagyhindi aktív keresők közül 1991-ben legtöbben az iparban és a mezőgazdaságban dolgoztak. Leginkább a mezőgazdaságban dolgozók aránya csökkent (17,53%-kal). Kialakult a magánvállalkozók rétege is, mely az aktív keresők 7,7%-át teszi ki.

3. Összefoglaló megjegyzések a történeti és demográfiai változásokról

Nagyhind története a 13. századig nyúlik vissza. Történelme során jellemzően „határmenti” település volt. Az etnikai tér alakulása során keleti szomszédfalvai vegyes vagy szlovák nemzetiségűek voltak. Nagyhind a 20. század közepéig megtartotta magyar többségét. A történelmi Magyarország részeként vármegyék (Nyitra és Bars) határán terült el. 1939–1945 között országhatár húzódott Nagyhind mellett, ma pedig a Nyitra-vidéki nyelvsziget keleti határán fekszik. Nagyhind szomszédfalvai szlovákok, csak Kalászon keresztül kapcsolódik a Nyitra környéki magyar nyelvszigethez.

31

Nagyhind magyar lakossága az 1945 utáni kedvezőtlen politikai intézkedések hatására kezdett csökkenő tendenciát mutatni. A rohamos nemzetiségváltás azonban 1976-tól kezdődött, amikor a községet közigazgatásilag összevonták a szomszédos szlovák Kishinddel. Ekkor megszűnt a magyar iskola, és a hivatalos ügyintézés nyelve is egynyelvűvé (szlovákká) vált. A községben a nemzetiségi viszonyok megfordítását adminisztratív úton erősítették. A két falu 1992-ben ismét különvált, ám az említett negatív intézkedések következtében a nyelv- és nemzetiségváltás visszafordíthatatlanná vált Nagyhindben.

A feltüntetett népszámlálási adatok tükrében Nagyhindről megállapítható, hogy:

- a) a lakosság száma alapján a járás kisközségei közé tartozik (2001-ben 350 fő), lakóinak száma az elmúlt 30 évben folyamatosan csökken;
- b) a községben magyar és szlovák nemzetiségű lakosság él, továbbá jellemző, hogy a lakosság nagyobbik része szlovák nemzetiségű (2001-ben 74,29%) és gyors ütemű a magyar nemzetiségű lakosság számának csökkenése (1970 és 2001 között 156 egyénnel); ugyancsak folyamatos (1920-tól) a szlovák nemzetiségűek számarányának növekedése;
- c) a település lakosságának nagyobbik része szlovák anyanyelvű, az utolsó népszámlálás során a megkérdezettek 64,28%-a tartozott ide; magyar anyanyelvűnek 10%-kal többen vallották magukat (34,86%), mint magyar nemzetiségűnek (24,86%);
- d) a felekezeti hovatartozás alapján a lakosság döntő többségében katolikus (2001-ben 98,5%), felekezeten kívüli 0,6% és 0,9% az ismeretlen.
- e) a községben 2001-ben a férfiak számaránya alacsonyabb volt (48,6%), mint a nőké (51,4%);
- f) megfigyelhető a lakosság nagyfokú előregedése (a lakosság átlagéletkora 2001-ben 41,6 év, ami 5,8 évvel alacsonyabb, mint Szlovákia lakónépességé);
- g) a magyar anyanyelvű lakosság döntő része az idősebb generációt képviseli: az 55 év feletti magyar lakosok aránya 64,28%, a 35–55 év közöttieké 29,76%, és csupán 5,9% a 35 év alatti magyar lakosok számaránya;
- h) a korábban többségében mezőgazdasággal foglalkozó lakosság az iparban a kereskedelemben vagy más ágazatokban vállal munkát, ill. magánvállalkozóként tevékenykedik.

32

II. NYELVHASZNÁLATI SZÍNTEREK NAGYHINDEN

1. Az otthon nyelvhasználata
2. A közigazgatás nyelvhasználata

3. Az oktatás nyelvhasználata
 4. Az egyházi élet nyelvhasználata
 5. Egyéb nyelvhasználati szinterek
 6. Összefoglaló megjegyzések a nagyhindi nyelvhasználati szinterekről
- 33

II. NYELVHASZNÁLATI SZÍNTEREK NAGYHINDEN

Az előbbi fejezetben Nagyhind történeti és demográfiai adatait vizsgálva megállapítottuk, hogy az 1910-es években még 96% volt az itteni magyarság aránya. Ez az arány azóta folyamatosan csökken, a 70-es évektől rohamosan. A legutóbbi hivatalos, 2001-es census adatai szerint a magyar nemzetiségűek aránya Nagyhinden 24,86%, a magyar anyanyelvűeké 34,86%. A községben a szlovák nemzetiségűek és anyanyelvűek vannak túlsúlyban. A magyar nemzetiségű és anyanyelvű lakosok főleg az idősebb, kisebb mértékben a középkorú generációt képviselik, a fiatalabb generációban számuk elenyésző. A faluban ezen kívül a 2001-es népszámlálás során 3 egyén nem vallotta be nemzetiségét és anyanyelvét.

A nagyhindi nyelvhasználati szinterek jellemzéséhez tehát két nyelv (a szlovák és a magyar) használati arányát szükséges megvizsgálni.

A nyelvhasználati szintér fogalmát Kiss Jenő a következőképpen definiálja: „A beszédhelyzetek típusokba, csoportokba rendezhetők aszerint, hogy azonos vagy különböző nyelvhasználat a következményük. Az azonos nyelvhasználatot eredményező beszédhelyzeteknek, beszédhelyzet-típusoknak a megnevezése a nyelvhasználati szintér.” (Kiss 1995: 68). Két nagy típusa van, a privát és a nyilvános nyelvhasználati szintér (Trudgill 1997: 81) Vizsgálatomban a következő nyelvhasználati szinterekkel foglalkoztam részletesebben:

-privát (informális) nyelvhasználati szintér: az otthon nyelvhasználata

-nyilvános (formális) nyelvhasználati szinterek: a közigazgatás nyelvhasználata, az oktatás nyelvhasználata, az egyházi élet nyelvhasználata, a kulturális élet nyelvhasználata.

1. Az otthon nyelvhasználata

Az informális nyelvhasználati szinterek közül a nagyhindi családok otthoni nyelv választását és nyelvhasználatát kívánom jellemezni. Az előbbi fejezetben ismertetett demográfiai adatok tanúsága szerint Nagyhind lakosságának 34,86%-a magyar anyanyelvű. Mindenekelőtt azt igyekeztem kideríteni, hogy az otthoni nyelvhasználatban ugyanilyen arányú-e a magyar nyelv használata, ill. hogy az esetleges aránybeli különbségeknek milyen okai lehetnek. Ennek kidertéséhez a nagyhindi családok nemzetiségi és anyanyelvi összetételét, valamint az otthoni

nyelv választás megoszlását kell megismernünk. Nagyhind község pogármesterének hathatós segítsége és közbenjárása révén minden családban föltehettem kérdésemet az otthoni nyelvhasználattal kapcsolatban, és arra is lehetőségem adódott, hogy a lakosokhoz eljuttathattam egy kérdőívet, amelyet disszertációm 5. fejezetéhez, a két nyelvűség és nyelvcseréhez kapcsolódó attitűdök kutatásához használtam fel. Nagyhinden jelenleg 138 családi ház található, melyből 30 üres. Ezek tulajdonosai meghaltak vagy elköltöztek a faluból. A lakatlan házak többnyire rossz állapotban vannak, néhány jobb állapotú a nyitraiak (vagy más városból származók) vesznek meg hétvégi háznak.

A lakott családi házak háztartásai nyelvhasználat⁹ tekintetében a következőképp oszlanak meg: magyar háztartás: 19, szlovák háztartás 51, vegyes háztartás: 38. A faluban ezen kívül egy tömbház is található, ahol 6 család lakik. Mindegyik ott élő családban szlovákul beszélnek. Az összes háztartás nyelvhasználati megoszlását a

következő kördiagram szemlélteti:

13,19%

39,58%

26,39%

20,84%

magyar háztartás szlovák háztartás vegyes háztartás üres háztartás

6. ábra: A nagyhindi háztartások nyelvhasználata

A magyar háztartások jelentős részét egyedülálló, idős lakosok alkotják. Hét ilyen háztartás van Nagyhinden. További kilenc magyar háztartást két-két családtag alkot. E családokat vagy idős házaspár vagy özvegy és lánya, ill. fia alkotják. Csupán három magyar háztartásban több a családtagok száma kettőnél.

35

A 38 vegyes háztartás döntő többségében (27 háztartásban) a fiatal és a középkorú családtagok egymás között szlovákul beszélnek. A magyar nyelvet az egyik szülő, ill. a családdal együtt élő idősebb családtaggal való kommunikáció során használják. 11 háztartásban a magyar és a szlovák nyelv használata egyenlően oszlik meg. A fiatal családtagok azonban ezekben a háztartásokban is egymás között inkább szlovák nyelven beszélnek.

Megemlíthető továbbá, hogy az egyedülálló magyar háztartásokat alkotó idős lakosok saját bevallásuk alapján unokáikkal, dédunokáikkal szlovákul beszélnek. Az otthoni nyelvválasztás és nyelvhasználat különféle beszédhelyzetek szerinti jellemzését a disszertáció 5. fejezetében található kérdőíves felmérés eredményei még jobban árnyalják. A magyar nyelv változatai közül e tárgyalt szintérre a nagyhindi nyelvjárás használata jellemző.

2. A közigazgatás nyelvhasználata

A magyar nyelv használatát hivatali érintkezésben Szlovákiában törvény szabályozza. Az első nyelvtörvény még a Csehszlovák Köztársaságban, 1918. december 10-én született meg. Ezt több nyelvtörvény és nyelvhasználatot szabályozó rendelet követte, amelyek igyekeztek kijelölni a kisebbségek nyelvhasználatának határait is (vö. Szabómihály 1998: 132-167).

Az érvényben lévő, 184. számú kisebbségi nyelvhasználati törvényt 1999. július 24-én tették hivatalosan közzé, és szeptember elsején lépett hatályba. A törvény helyi szinten lehetővé teszi a kisebbségekhez tartozó személyek számára saját nyelvük használatát a hivatalos érintkezésben, ha az általuk lakott településen az adott kisebbség részaránya eléri a 20%-ot. Ez érvényes a szóbeli és írásbeli ügyintézésre egyaránt, de a hivatal közokiratot csupán államnyelven adhat ki. A törvény egyik hiányossága, hogy a közigazgatási szervek alkalmazottait nem kötelezi a kisebbségi nyelv ismeretére. A törvény másik hiányossága, hogy a kisebbségi nyelvek használatának kérdését csupán a közigazgatási szervekre vonatkoztatva rendezi, míg az egyéb közhivatalokban (pl. postán, pénzintézetekben, stb.) a kisebbségi nyelvhasználói jogokat nem határozza meg (Lanstyák 2000: 105).

A Nagyhindi Községi Hivatalban a magyar nyelvhasználat gyakoriságán az említett kisebbségi nyelvhasználati törvény már „nem sokat segített”. A községet (mint ahogy az előző fejezetben már említettük) 1976-ban közigazgatásilag összevonták a

36

szomszédos szlovák Kishinddel, ezáltal a hivatalos ügyintézés a szlovák többség nyelvén folyt. A két falu közigazgatási központja Nagyhinden volt, de a képviselőtestület ülései, és az írásbeli ügyintézés a többség hatására teljesen szlovák lett. A járási, kerületi ügyek intézése szintén mindig szlovák nyelven folyt (Járási szintű magyar nyelvű ügyintézésre a kisebbség arányszámai alapján még a nyelvtörvény értelmében

sincs lehetőség a Nyitrai járásban).

A szóbeli ügyintézés a Nagyhindi Községi Hivatalban az ott dolgozó alkalmazottak becslése szerint az esetek 70%-ában szlovák nyelven folyik, a maradék 30%-ban pedig magyarul. Telefonhívás esetén szlovákul jelentkeznek be, az „*Obecný úrad Veľké Chyndice*” mondattal. Ezután a bejelentkezett ügyfél nyelvén (szlovákul vagy magyarul) folytatják a kommunikációt.

Nagyhind polgármestere magyar anyanyelvű és nemzetiségű. Saját bevallása szerint az idősebb lakosokkal, ha ellátogatnak a hivatalba, mindig magyarul beszél. A középkorú és fiatal lakosokkal pedig az általuk választott nyelven. A hivatalban dolgozó két alkalmazott a szomszédos Kalászon lakik. Onnan utaznak naponta Nagyhindre. Mindketten magyar anyanyelvűek. Az ügyfelekkel az általuk választott nyelven kommunikálnak.

A falu hangosbemondója két nyelven hirdet, először szlovákul, azután magyarul.

Az írásbeli ügyintézés a Nagyhindi Községi Hivatalban csak szlovák nyelven történik.

A polgármester tájékoztatása alapján kiderült, hogy az elmúlt 27 évben (mióta hivatalban van) egyetlen magyar nyelvű hivatalos kérelem, levél, stb. sem érkezett a lakosságtól. A hivatal alkalmazottai az idősebb lakosok szóbeli közlése alapján segítenek a hivatalos kérelmek szlovák nyelvű írásbeli megalkotásában. A hivatal kétnyelvű írásbeli közlései csupán néhány reklám vagy tájékoztatás kiírásában merülnek ki, melyeket a hivatal melletti hirdetőtáblán helyeznek el. A falu polgárait érintő felszólítások nyelve szlovák.

A nagyhindi falutanácsnak hét tagja van. 5 szlovák és 2 magyar képviselő alkotja. A falutanács havonta egyszer ülészik. A gyűlések nyelve szlovák. A plénumokról készült jegyzőkönyveket is csak szlovák nyelven írják.

3. Az oktatás nyelvhasználata

Köztudott, hogy az anyanyelvű iskola a nemzeti kisebbségek fennmaradásának alapvető feltétele. A anyanyelv oktatása (anyanyelvi oktatás), s még inkább az

37

anyanyelven történő (anyanyelvű) oktatás elsősorban mint nyelvfejlesztő eszköz játszik szerepet a kisebbségek nyelvi megmaradásában (Lanstyák 2000: 110).

A magyar nyelv megőrzésének eme fontos eszközét Nagyhinden 1976-ban megszüntették. Az azóta született magyar anyanyelvű gyerekeknek nincs lehetősége a faluban magyar nyelven tanulni.

A nagyhindi alapiskola a 19. században alakult, és a második világháború végéig biztosította a teljes alapfokú képzést. Az 1920-as, '30-as években tanulóinak létszáma megközelítette a százat. 1945 és 1976 között az iskola négy osztállyal működött, az alapfokú képzés többi évét a tanulók a szomszédos Kalász község magyar tannyelvű alapiskolájában tölthették. 1976 után Kishinden végezheték a gyerekek az alapiskola első négy évfolyamát szlovákul. A kalászi alapiskolában a '90-es évekig volt magyar nyelvű képzés, jelenleg a gyerekeket onnan is a 16 km-re lévő Nagycétény magyar alapiskolájába szállítják.

Nagyhind iskolaköteleles lakosai alapfokú tanulmányaikat Kishinden kezdik, majd Verebélyen folytatják szlovák nyelven. Magyar alapiskolába járó nagyhindi gyerek jelenleg nincs.

A nagyhindi óvodában 1976 és 1978 között magyar nyelven folyt a nevelés.

1979-től kezdve öt éven keresztül még voltak magyar foglalkozások, majd ezután teljesen szlovákká vált az óvodai foglalkozások nyelve. Jelenleg 14 gyermek jár az óvodába. A gyermekek fele kishindi lakos. A tanítói-nevelői feladatot két óvónő látja el, akik verebélyi lakosok, anyanyelvük és nemzetiségük szlovák. Az óvoda nyelvhasználata tehát egynyelvű, szlovák.

4. Az egyházi élet nyelvhasználata

A nyelvcserehelyzetben lévő közösségek nyelvhasználati szokásaival foglalkozó kutatások rámutattak arra, hogy az egyházi élet az a színtér, ahol a kisebbség nyelve közösségi szinten a legtovább funkcionál (Borbély 1993: 85). Ez a megállapítás a Nyitra-vidéken is megerősíthető, ugyanis még azokon a településeken is magyarul énekelnek és imádkoznak a hívek a templomokban, ahol nincs magyarul tudó plébános (Sándor 2004: 75).

Nagyhind lakosságának 98,5%-a római katolikus vallású. A közösségben a vallási élet fontos összetartó erő. A továbbiakban röviden jellemzem a nagyhindi római

38
katolikus egyházközösség történetét, majd az egyes korszakok nyelvhasználati szokásait.

Nagyhind római katolikus plébániájának és templomának első írásos említését 1332-ben, a pápai tizedjegyzékben találjuk (SPS. 1969: 337). 1397-ben *Hind* néven említik. Az esztergomi főegyházmegye nagycétényi esperességének kerületéhez tartozott, közepesen nagy plébániának számított (MKL. 2004: 496). Lakói 1560 előtt protestánsok lettek, majd a törökök elleni harcok alatt megszűnt a plébánia. 1688-ban alapították újra, anyakönyveit 1694-től vezetik.

A 18. századi vizitációk bővebben foglalkoznak a templom átépítésével. Az eredeti román stílusú templomot a Forgách család egyik fiatal tagja építtette. A mai templomot 1735–1750 között emelték és a Boldogságos Szűz születésének tiszteletére szentelték. Az átépítés során a régi templomnak csupán a szentélye maradt fenn. Az új részt barokk stílusban építették. (Némethy 1894: 178). A templomhoz az 1960-as években új tornyot építettek.

A nagyhindi plébánia kegyura 1880-ban Nyári János gróf, 1943-ban pedig báró hornstersteini Weisz Jenő, Verő Géza és Pál (BH. 1943: 154). A plébánia filiái Bábindál, Család és Kishind községek.

A helyi vallási szertartások nyelvhasználatát az egyes korszakokban működő papokhoz kapcsolódóan ismertetem. 1912-től 1943-ig Cservenka Kálmán esperes működött a községben. A szertartások nyelve ebben az időben magyar volt. Utána 32 évig, 1948–1980 között Koža Karol plébános működése alatt a magyar és a szlovák szentmisék egyenlő arányban voltak. Az őt követő időszakban (egészen máig) gyakrabban (3-8 évente) cserélődtek az egyházközösség vezetői. A nyelvhasználat tekintetében is váltakozó lett a szlovák, ill. magyar szentmisék aránya. Csonka Károly lelkipásztorkodása idején (1980–1986) sokkal több magyar, Ešše Imre plébános alatt (1986–1990) fele-fele arányban magyar és szlovák, Rablánszký Szilveszter plébános idejében (1990–1998) pedig havonta egy szlovák nyelvű szentmisét végeztek. Az őt követő időszakban ez az arány megfordult, és egyre kevesebb lett a magyar szentmisék száma. 1998–2003 között František Pati, premontrei apát Verebélyről, 2003–2005 között pedig Róbert Ondřík plébános Csiffárról (szlov. Čifáre) látta el a lelkipásztori teendőket.

2005-től a nagyhindi egyházközösséget Peter Farkaš plébános vezeti, aki Magyarbélről (szlov. Veľký Biel) származik, anyanyelve és nemzetisége szlovák. Az egyházi szertartások nyelve ma Nagyhindben javarészt szlovák. Hétközben, ill. havonta

39
egyszer vasárnap vegyes nyelvű szentmisék vannak. Ez azt jelenti, hogy a hívek magyarul énekelnek, és az első olvasmányt a közösségből valaki magyarul olvassa fel. A plébános magyarul olvassa a könyörgést, az evangéliumot és a felajánlási imát, a többi részt szlovákul mondja. A szentbeszédet minden szentmisén csak szlovákul hallgathatják a nagyhindi hívek.

Az egyházi élet nyelvhasználatával kapcsolatban több adatközlőm is

kinyilvántotta nemtetszését (lásd V/11. fejezet). Az idősebb magyar anyanyelvű lakosok gyakrabban szeretnék vasárnap is magyar szót hallani a templomban, néhány középkorú szlovák lakos pedig arra hivatkozva, hogy a fiatalság menjen templomba és értse a liturgiát, csak szlovák szentmisét szeretne. Az egyházi élet nyelvhasználatában a szlovák és a magyar nyelv arányát a hívők egy része tehát kifogásolja.

5. Egyéb nyelvhasználati szinterek

A közösségi nyelvhasználat három színterét érintem még ebben a rövid fejezetben: a helyi kultúra, sport és szolgáltatások nyelvét.

Nagyhinden jelenleg nincs alapszervezete sem magyar, sem szlovák kulturális egyesületnek vagy politikai pártnak.

A helyi könyvtárat hetente minden pénteken két órán keresztül látogathatják a helybeliek. A kölcsönözhető könyvek javarészt szlovákok, ugyanis a magyar könyveket (az irántuk való gyér érdeklődés miatt) a kalászi könyvtárba vitték. A helyi kultúrház javarészt nyugdíjastalálkozóknak, kerek születésnapok megünneplésének vagy halotti tornák biztosít helyszínt. A nyugdíjasok számára minden évben megrendezett nyugdíjas-esten a kommunikáció kétnyelvű. A polgármester köszöntő beszéde is két nyelven hangzik el. Nagyobb kulturális rendezvényeket ritkán tartanak a faluban. Az efféle összejövetelre például 2004. július 24-én került sor, amikor a község első írásos említésének 770. évfordulóját ünnepelték. A falunap kultúrműsorában a helyi óvodás és iskoláskorúak szlovák nyelvű versekkel, énekekkel léptek föl. Magyar nyelvű kultúrműsort csupán a kupuszinai *Krajcárka* énekkar előadásában hallhattunk.

A sportélet vezetése a két falu különválásával a szomszédos Kishindre került át.

A sportszervezet vezetősége szlovák, a futball-mérkőzéseken is szlovák szót hallani.

Nagyhinden, a községi hivatal épületének alagsorában a fiataloknak konditermet rendeztek be, amely minden nap nyitva áll a sortolni vágyóknak. Több kishindi fiatal is gyakran átjár. A konditermben a fiatalok szlovák nyelven beszélgetnek.

40

A községben működő élelmiszerbolt és vendéglő tulajdonosai szlovákok. A boltban mindenki szlovák nyelven érintkezik a boltossal, a vendéglőben pedig az asztaltársaság összetétele alapján folyik a kommunikáció, de ott is inkább a szlovák nyelv használata a gyakoribb.

6. Összefoglaló megjegyzések a nagyhindi nyelvhasználati szinterekről

A hivatalos népszámlálási adatok szerint a nagyhindi lakosság 34,86%-a magyar anyanyelvű. A nyelvhasználati szintereket elemezve megállapíthattuk, hogy egyik nyelvhasználati szintéren sem éri el a magyar nyelv kizárólagos használata ezt az arányt. Két szintér magyarnyelv-használatának aránya közelíti meg ezt az értéket, méghozzá az otthoni nyelvhasználat és a szóbeli ügyintézés nyelve a helyi községi hivatalban. Informális nyelvhasználati szintéren, a nagyhindi családokban leginkább a szlovák nyelv használata a domináns. A 114 lakott háztartásból 57-ben csak szlovákul, 19-ben javarészt magyarul és 38 háztartásban vegyesen magyarul és szlovákul kommunikálnak. A 38 vegyes háztartás döntő többségében a fiatal és középkorú családtagok egymás között csak szlovákul beszélnek. A magyar nyelvet az egyik szülő, ill. a családdal együtt élő idősebb családtaggal való kommunikáció során használják. A fiatal családtagok a vegyes háztartásokban is egymás között inkább szlovák nyelven beszélnek. Az egyedülálló magyar háztartásokat alkotó idős lakosok unokáikkal, dédunokáikkal szintén szlovákul beszélnek.

A személyes szóbeli ügyintézés a Nagyhindi Községi Hivatalban az ott dolgozó alkalmazottak becslése szerint az esetek 70%-ában szlovák nyelven folyik, a maradék 30%-ban pedig magyar nyelven. A hivatal alkalmazottai magyar anyanyelvűek. Az ügyfelekkel az általuk választott nyelven kommunikálnak. Az írásbeli ügyintézés nyelve azonban

kizárólag szlovák.

Nagyhindnek 1976-tól nincs magyar alapiskolája. Jelenleg az 1–4. évfolyam szlovák nyelven, Kishinden látogatható. A helyi óvodában is csupán 1976 és 1978 között folyt magyar nyelven az oktatás. 1979-től kezdve 5 éven keresztül még voltak magyar foglalkozások, majd ezután teljesen szlovákká vált az óvodai foglalkozások nyelve. Jelenleg 14 gyermek jár az egynyelvű, szlovák óvodába

A helyi római katolikus egyházközösséget szlovák anyanyelvű és nemzetiségű plébános vezeti. Az egyházi szertartások nyelve ma Nagyhinden javarészt szlovák. Hétközben, ill. kéthavonta egyszer vasárnap vannak vegyes nyelvű szentmisék. Ezeken

41

a hívek magyarul énekelnek, és az első olvasmány szól magyarul. A plébános magyarul olvassa fel a könyörgést, az evangéliumot és a felajánlási imát, a többi részt szlovákul mondja. A szentbeszédet minden szentmisén csak szlovákul hallgathatják a nagyhindi hívek.

A fejezetben ismertetett további nyelvhasználati szintereken is a szlovák nyelv használata a domináns.

42

III. A NAGYHINDI MAGYAR NYELVJÁRÁS TÖRTÉNETI ADATAI

1. Adatok Nagyhind nyelvjárásziget-jellegéről
2. Adatok a nagyhindi nyelvjárás eredetéről
3. Történeti névtani vizsgálatok és a nagyhindi nyelvjárás története
 - 3.1. Nyelvjárástörténeti észrevételek a nagyhindi családnevek alapján
 - 3.2. Nyelvjárástörténeti észrevételek a nagyhindi ragadványnevek alapján
 - 3.3. Nyelvjárástörténeti észrevételek a nagyhindi földrajzi nevek alapján
4. Nagyhind és Kupuszina nyelvjárásának összefüggései
 - 4.1. Nyelvjárástörténeti észrevételek Nagyhind és Kupuszina családnevei alapján
5. Összefoglaló megjegyzések a nagyhindi nyelvjárás történeti adatairól

43

III. A NAGYHINDI MAGYAR NYELVJÁRÁS TÖRTÉNETI ADATAI

Disszertációm jelen fejezete kettős célt szolgál. Egyrészt a magyar dialektológiai szakirodalom Nagyhindről szóló megállapításait összegzi, másrészt pedig a nyelvjárás történetéhez kapcsolódó újabb adalékokat boncolgat; közli Nagyhind történeti névanyagának elemzését, utolsó része pedig Nagyhind és Kupuszina nyelvjárásának összefüggéseivel foglalkozik, ill. ahhoz szolgáltat új adatokat.

1. Adatok Nagyhind nyelvjárásziget-jellegéről

A magyar nyelvtudomány neves szakemberei közül elsőként Kálmán Béla és Imre Samu végeztek nyelvjárásgyűjtést Nagyhinden. Kálmán Béla a *Mutatvány a Magyar Nyelvatlasz próbagyűjtéseiből* című sorozatban 20 adatot közölt Nagyhindről (Kálmán 1947). A feltüntetett példákból (*erëgmTMmTM* 'öregmama, nagyanya', *bikköny* 'bükköny', *csész* 'csősz', *vödër* 'vödör', *ëcset* 'öcset, gereben', *këcsëge* 'köcsög') többek között azt a következtetést lehet levonni, hogy a nyelvjárás hangrendszeréből a labiopalatális magánhangzók közül hiányzott az *ö*, *ő*, *ü*, melyek helyett azok illabiális párját *ë*, *é*, *i* találjuk. Csupán egy esetben figyelhető meg a labiális – illabiális alakok váltakozása: *ëcset* ~ *öcset* 'gereben'.

A labiális magánhangzók hiányáról korábbi adatokat nem említenek a neves dialektológusok, bár Thurzó Ferenc és Szücs István Nyitra-vidéki palóc nyelvjárás gyűjtéseikben tüntetnek föl példákat az említett illabiális hanghelyettesítésre, pl. *përönyi* 'pörülni', *tënkő* 'tönköly', *gëriny* 'göreány', *tëpërtó* 'töpörtyű', *ësszi* 'össze', *gëbre* 'bögre' (Thurzó 1899: 449), vagy pl. *sëtét* 'sötét', *mëgcsëkkent* 'megcsökkent', *këtény* 'kötény', *csicsëk* 'csücsök', *ípilet* 'épület', *fristük* 'reggeli', *hives* 'hüvös' (Szücs 1904:

384–385). Az említett példák nem csupán Nagyhindre vonatkoznak, és a labiális hangok hiánya sem kizárólagos bennük, mindenesetre a századforduló Nyitra-vidéki nyelvjárásainak erős illabialitásáról tanúskodnak.

1904-ben a Nyitramegyei Ellenőrben Atovich Ferenc néprajzkutató jelentetett meg terjedelmes tájszógyűjteményt (közel ezer adatot) a Nyitra környékén élő magyarok nyelvéből. Gyűjtéseinek egyik helyszíne volt Nagyhind is, ahonnan 92 példát említ (Atovich 1904). Az adatokról Domokos István közölt rövid bemutatást a Magyar Nyelvőrben (Domokos 1905: 40–43). Atovich nagyhindi adataiban megfigyelhető az

44
illabialitás, ám a labiális magánhangzók hiánya az ő példáiban sem kizárólagos.

(Atovich nagyhindi adatairól bővebben a disszertáció 4. fejezetében olvashatunk).

A magyar nyelvjárások atlaszának nagyhindi adatait 1952-ben Imre Samu és Kálmán Béla gyűjtötte, majd az ellenőrző gyűjtést 1963-ban Deme László végezte el (Deme–Imre 1975: 298). A nyelvatlasz kérdezőfüzetének gazdag nyelvi anyagából kiindulva elsőként Benkő Loránd említ példákat a község nyelvjárásából. Az adatok nyelvtörténeti felhasználásáról értekezik, és leszögezi, hogy a magyar nyelvterületnek csupán két pontja van, ahol az *ë ~ ö, é ~ ő, i ~ ü, í ~ ű* hangviszony szempontjából az ún. tiszta illabialitás jelensége megtalálható: az egyik Nagyhind, a másik pedig Kupuszina (Benkő 1961: 409). Több, mint harminc példát állít szembe a két nyelvjárásból, majd megállapítja, hogy az illabialitás sok esetben teljesen megegyezik a két kutatópontra, ugyanakkor hozzáteszi, hogy a kupuszini teljes, kizárólagos illabialitással szemben Nagyhinden a jelenség visszaszoruló, kopó jellegű. Az illabiális változatokat sok esetben archaikusnak minősítették a gyűjtők Nagyhinden (Benkő 1961: 410).

Imre Samu a nyelvatlasz adatai alapján arra a következtetésre jut, hogy Nagyhind nyelvjárásziget. A dialektus jellemzését a következőképpen adja meg: „Nagyhind Nyugat-Szlovákiában, Nyitrától délkeletre fekszik. Minden lényeges vonásában egyezik az északnyugati palóc, pontosabban a Nyitra-vidéki nyelvjárástípussal, azzal az eltéréssel, hogy hangrendszeréből a labiopalatális magánhangzók (*ü, ö, ű, ő*) hiányoznak, és helyükön a megfelelő illabiális hang (*i, ë, í, é*) jelentkezik (pl. *pispék, pinkésgyi, iveg, terek, szíré, ’szérü’, gyíré, kerbé, kideril, fityil* stb.). A nyelvjárásnak ez a sajátja azonban ma már erősen pusztulóban van, és – legalább változatként – már elég gyakoriak a labiális megoldású alakok is. E hangtani sajátágnak voltak természetesen bizonyos morfológiai jellegű következményei is; így a *-tok, -tek, -tök; -hoz, -hez, -höz* toldalék tipikus megoldásában nem hármás, hanem kettős alakú (*-tok, -tök; -ho, -hë*). Az „erdő : erdeje” tőtípusban *é : e* váltóhang jelentkezik. Nyilván az *eke : ekét* tőtípus analógiás hatására a *séprét, lepedét* szabályos toldalékos formákból *sépre, lepede* típusú formák jöttek létre stb.” (Imre 1971: 369).

A nagyhindi illabialitás gyors változására a magyar nyelvjárások atlaszának emléleti-módszertani kérdései között is olvashatunk (Deme–Imre 1975: 298). A szerzők megfigyelései alapján az illabialitás Nagyhinden az idős nyelvben még megtalálható, a középkorúaknál még felbukkan, a fiatalok nyelvben pedig már nem jelenik meg. A jelenséget kiveszőben lévőnek minősítik, ugyanakkor rámutatnak a

45
gyűjtés során megfigyelt illabiálisabb *ï, _ , Ā, ç* és labiálisabb *h, g, β, à* fonémavariánsok használatára.

A Magyar dialektológia besorolása alapján Nagyhind a palóc nyelvjárási régió nyugati tömbjének északnyugati csoportjához tartozik. A magánhangzórendszer-típusok jellemzésekor a labiális *ö, ő, ü, ű* fonémák hiányát külön hangtani típusként jellemzi a tankönyv. Ebbe a típusba azonban csak a kupuszini nyelvjárást sorolja, de megjegyzi, hogy a kupuszini telepesei valószínűleg Nagyhindről kerültek a Bácskába. A Magyar

dialektológia szerint Nagyhinden az említett fonémák hiánya napjainkban már lényegében eltűnt, csak a nyomai lelhetők fel (Fodor 2001: 330).

Az újabb adatokon alapuló Nyitra-vidéki magyar nyelvjárások atlasza (NyvA.) sem tekinti Nagyhindet nyelvjárásszigetnek, ugyanis mai nyelvjárása beilleszkedik a Nyitra-vidéki nyelvjáráscsoportba. A vizsgált példák alapján kimondható, hogy a labiopalatális magánhangzók hiánya eltűnt, és az adatok a labiális hangok túlsúlyáról árulkodnak (Sándor 2004: 32–49). (A NyvA. nagyhindi adatairól bővebben a *IV. fejezetben* olvashatunk)

Zelliger Erzsébet a MNyA. és a NyvA. 22 térképlapjának adatait vetette össze. A három vizsgált kutatópont (Nyitragerencsér, Barslédec, Nagyhind) adatai alapján megállapítja, hogy legtöbb változás a nagyhindi nyelvjárásban tapasztalható. Kifejti, hogy a nyelvjárás nem a standard és nem is a regionális változat jelenségei felé fejlődik. Az újabb változások labiális irányú elmozdulásokról szólnak. Ennek okait a szórványhelyezettel magyarázza, az anyanyelvváltozat beszűkült lehetőségeivel, és azzal, hogy a beszélők az anyanyelvjárás csekély presztízse folytán szeretnék nyelvjárásukat felcserélni egy választékosabb, vagy annak vélt változattal (Zelliger 2007: 219–228).

2. Adatok a nagyhindi nyelvjárás eredetéről

Az illabialitás sajátos nagyhindi megnyilvánulásának eredete szintén több nyelvészt foglalkoztatott. Benkő Loránd már említett tanulmányában (1961) a nagyhindi nyelvjárás lehetséges előzményeként említhető nyelvjárási részleg tiszta illabialitásának kialakulását a 17–18. század fordulójánál jóval korábbinak véli. A jelenséget belső nyelvi fejlődés eredményének tekinti. Kialakulását részben az *i* és *ë* illabialitásának megőrzésével, részben a kettőshangzók tiszta illabiális irányban való fejlődésével, részben pedig analógiás indítékú illabializáció eredményének tekinti (Benkő 1961: 410). Lehetségesnek tartja továbbá, hogy a nagyhindi nyelvjárás egy

46

valamikori nagyobb kiterjedésű, erősebb illabialitású nyelvjárásnak a középkort túlélő töredéke.

A nagyatlasz nagyhindi gyűjtői három hipotézist is felállítanak a nyelvjárásban jelentkező erős illabiális jelleg lehetséges kialakulásáról. Elsőként a szlovák hatást említik. E feltevés mellett az áll, hogy a környező szlovák települések nyelvében nincsenek meg az említett labiális magánhangzók, ellene pedig az szól, hogy egy ilyen jelenség elszigetelt nyelvjárásokban alakulhatna ki, Nagyhind viszont a Zsitva völgyében húzódó magyar nyelvterületnek a része. A nyelvjárás kialakulásában a szerzők a szlovák hatást kevésbé tartják valószínűnek (Deme–Imre 1975: 298). A második feltételezésük az, hogy Nagyhind elmagyarosodott szlovák község. Nyelvéből hiányoznak azok a hangok, melyek ismeretlenek voltak a nyelvcsere előtt használt (szlovák) nyelvben, és azokat a hozzájuk legközelebb eső hanggal helyettesítették. Ezt a feltevésüket is cáfolják, még hozzá Fényes Elek és Kniezsa István adataival, melyek szerint Nagyhind magyaroké volt a régmúltban is (Deme–Imre 1975: 299). A harmadik feltevésük Benkő Lorándhoz hasonlóan az, hogy az erős illabialitás belső nyelvi fejlődés következménye, mely a palóc nyelvjárások illabiális jellegéből, ill. a kettőshangzók fejlődéséből adódott. A szerzők látszólag e harmadik hipotézist tartják a legvalószínűbbnek, bár szerintük ez sem kellően bizonyított. Leszögezik, hogy a feltételezések igazolásához részletes településtörténeti, művelődéstörténeti és nyelvészeti kutatásokra lenne szükség (Deme–Imre 1975: 299).

Lanstyák István történeti kontaktológiai kutatásai kapcsán olyan jelenségekre hívja föl a figyelmet, melyek az északi magyar peremnyelvjárásokban találhatók, s melyekről feltételezhető, hogy nyelvcserehelyzetben jöttek létre. Az általa tárgyalt kontaktusjelenségek valóságosan végbement vagy pedig megrekedt és elmaradt

nyelvcserék árulkodó nyomai. Vágai, magyarbódi és nagyhindi adatokat vizsgál. Nagyhind esetében a labiális palatális magánhangzók hiányát helyzeti kontaktusjelenségnek¹¹ tekinti, amely valószínűleg nyelvcseré eredménye (Lanstyák 2003: 140). A végbement nyelvcserére utaló maradványhatás, ill az elmaradt nyelvcserét valószínűsítő erős kölcsönzés egyik bizonyítéka az, hogy a kölcsönzéstermékeket leszámítva a nyelvet cserélt közösség nyelvjárása megegyezik a nyelvet nem cserélt környező településekkel. Nagyhind esetében ez a feltétel teljesül, ugyanis a dialektus minden lényeges vonásában megegyezik az északnyugati palóc, pontosabban a Nyitra-vidéki nyelvjárástípussal (Imre 1971: 369). Lanstyák felhívja a figyelmet, hogy az egyes településeken többszörös nyelvcseré is megtörténhetett.

47

Előfordulhatott szerinte az is, hogy egy eredetileg magyar nyelvű község elszlovákosodott, majd később visszamagyarosodott. Azt a lehetőséget sem veti el, hogy egy magyar faluba költöző nagyobb számú szlovák lakosság nyelvcseréje folytán keletkezett maradványjelenségek nem vesztek el, hanem elterjedtek az eredetileg is magyar nyelvű lakosság körében (Lanstyák 2003: 414).

Az előbbi fejezet településtörténeti adatait ismerve elengedhetetlen, hogy ne foglaljunk állást a fenti hipotézisekkel kapcsolatban. Több forrásból is bizonyítottuk, hogy a 16. századig Nagyhind lakossága döntően magyar volt (Fügedy 1938, Kniezsa 1941), ugyanakkor keleti – délkeleti irányban a környező falvak vegyessé váltak (Csapody 1942). A 16–17. század harcai folytán a község lakossága erősen megcsappant (Blaskovics 1993, Dávid: 1993), majd az etnikai képben változások álltak be, amit Nagyhind 18. század eleji adatain is láthatunk (Acsády 1896). Ekkor majdnem megegyezett a faluban a magyar és a szlovák lakosok száma. A 18. század végén pedig Vályi András szerint Nagyhind „tót” falu (Vályi 1799). Ötven évvel később Fényes Elek ismét magyar falunak minősíti a községet (Fényes 1851). A felsorolt adatok korántsem teljesekek, ám bizonyítják, hogy Nagyhind környékén a nyelvhatár ingadozó volt; és megerősítik azt a feltételezést, hogy a szlovák nyelv hatással lehetett a nagyhindi nyelvjárás illabiális jelenségeinek kialakulására. A közölt adatok azt a feltételezést is erősítik, hogy többszörös nyelvcseré is végbemehetett Nagyhindben a 17–18. században. A nyelvjárás e sajátos jelenségének kialakulásáról szóló elméletek közül valójában egyik egyik sem igazán bizonyítható. A nagyhindi nyelvjárásziget kialakulása összetett folyamat, melyhez a felsorolt tényezők egymást erősítve járulhattak hozzá.

3. Névtani vizsgálatok és a nagyhindi nyelvjárás története

Az 1904-es tájszógyűjteménynél korábbi nyelvi adatokat a nagyhindi nyelvjárásról nem találtam. Az illabialitás nyomai után kutatva tanulságos és hasznos Nagyhind történeti névanyagának dialektológiai elemzése.

Dialektológiai és névtani kutatások kölcsönös felhasználása, ill. ötvözése sokféle lehetőséget kínál. A magyar nyelvtudományban névtan és nyelvjáráskutatás együttes alkalmazására elsőként Ördög Ferenc alkalmazta az onomatodialektológia kifejezést (Ördög 1988). A dialektológiai módszerek névtani felhasználhatóságáról Juhász Dezső írt átfogó tanulmányt (Juhász 1993). Munkájában a névföldrajz terminust használja. A

48

két fogalom közti különbségre Hajdú Mihály hívta föl a figyelmet (Hajdú 2002), és tisztázta a köztük lévő különbségeket. A nevek, elsősorban a helynevek, de a személynévek vagy állatnevek szolgálnak a dialektológia számára adatokat, s ezeknek nyomán tehetünk újabb megállapításokat nyelvjárásainkról. Különösen a történeti nyelvjáráskutatás hasznosíthatja a tulajdonnévanyagot. Ezek az eredmények az onomatodialektológia módszereinek alkalmazásával valósulnak meg. A névföldrajz

viszont a tulajdonnevek földrajzi tagoltságára utaló fogalom (Hajdú 2002: 104). Számos publikáció látott napvilágot mind az onomatodialektológia, mind a nyelvöldrajz témakörében (már az említett fogalmak tisztázása előtt is). Megjelentek kistájegységhez, kisebb földrajzi és/vagy néprajzi egységhez, régióhoz kötődő onomatodialektológiai munkák (Markó 1975, Ördög 1991, Juhász 1997), a magyar nyelvterület egészére vagy nagyobb részére kiterjedő általános munkák (Benkő 1960, Hajdú 1967). Ugyanígy a névföldrajz témakörében is több kutatást találunk (Vörös 1994, Juhász 2001, Hajdú 2002).

Dialektológiai és névtani vizsgálatok kölcsönös felhasználására a szlovákiai magyar nyelvészeti kutatások között is találunk példákat. Nyelvöldrajzi témakörben megemlíthető Telekiné Nagy Ilona munkája (1998). A Nyitra-vidékhez is kötődik Vörös Ferenc átfogó munkája (2004), melyben a családnevek nyelvjárási hátterével is foglalkozik. Zoboralja helyneveinek nyelvi elemzése során N. Császi Ildikó (2002) és Török Tamás (2002) dialektológiai szempontokat is figyelembe vesznek. Az említett vizsgálatokban Nagyhind nem szerepel kutatópontként.

Köztudott, hogy az élőszóban elhangzó nevek jobban tükrözik a nyelvhasználati sajátosságokat, mint az írott, történeti nevek. A személynevek közül a ragadványnevekben jobban megfigyelhetjük a nyelvjárási jelenségeket, mint az anyakönyvi bejegyzésekben. Az anyakönyvi bejegyzések között nem találhatók ragadványnevek. Jelen névtani vizsgálathoz csupán Nagyhind 1892-es kataszteri térképének egyik leiratában, a házjegyzékben találtam írott ragadványneveket. A következőkben az onomatodialektológia módszereivel, a nagyhindi anyakönyvek és térképek névanyagát elemezve igyekszem a nagyhindi nyelvjárás történeti adataihoz adalékokkal szolgálni.

A vizsgálat során elsősorban nyelvjárási jelenségek után kutatok. Fontosnak tartom azonban a családnevek vizsgálatakor az egyes korszakok leggyakoribb neveinek bemutatását is, hogy a közösség múltbeli összetétele jobban kirajzolódjék. A földrajzi nevek vizsgálatakor pedig röviden a szlovák fordításokra is kitérek.

49

3.1. Nyelvjárástörténeti észrevételek a nagyhindi családnevek alapján

A történeti névanyagot egyházi (római katolikus), valamint állami anyakönyvekből gyűjtöttem. A legrégebbi anyakönyvek 1749-től jegyzik Nagyhind neveit. A levéltári gyűjtés során feljegyeztem minden megkeresztelt nagyhindi lakos utónevét, az apa és az anya családnevét, ill. utónevét, valamint a születés (keresztelés) dátumát. A születési (keresztelési) anyakönyveket 1960-ig vizsgáltam. A több mint 12 ezer név (összes bejegyzett családnév, utónév) közül csupán a családneveket vizsgáltam, s összesen 2557 bejegyzett családnévet dolgoztam fel (Presinszky 2006a). A történeti adatok alapján csak a hivatalos névhasználatról tehetünk megállapításokat. Azt nem tudhatjuk, hogy beszédszinten: szólításkor vagy említéskor hogyan használták a neveket (Hajdú 2003: 740). A családnevek nyelvjárásiasságának jelölése esetenként a följegyzést végző személytől függhetett. Az egyes korszakok kialakításakor ezért a följegyző személyének, ill. módjának különbségeit vettem figyelembe. A családnevek vizsgálatának időbeli szempontjait tekintetbe véve a következő négy korszakot különítettem el:

1. (1749-1800) a 18. századi egyházi anyakönyvezés (a neveket latinul/latinosan írták)
2. (1801-1895) a 19. századi egyházi anyakönyvezés (a neveket latinul és magyarul írták)
3. (1896-1921) magyar állami anyakönyvezés (minden bejegyzés magyar)

4. (1922-1960) szlovák állami anyakönyvezés
(szlovák bejegyzések)

Igyekeztem nagyobb, jól elkülöníthető korszakokat kialakítani. Az egyházi anyakönyvezéskor nem vettem figyelembe a följegyző (pap) személyének változását. Hasonlóképpen az 1939-1945 közötti anyakönyvezést sem tekintettem külön korszaknak, ugyanis ezáltal aránytalan csoportok jöttek volna létre.

A családneveket ezután gyakorisági (mennyiségi és százalékos) valamint dialektológiai szempontú vizsgálatnak vettem alá. Olyan névváltozatok vizsgálatát tartottam fontosnak Hajdú Mihály alapján, amelyeknek nyelvjárási vetülete van vagy lehet (Hajdú 2003: 825). A nagyhindi illabialitás nyomait keresve elsősorban az *e: ö, i: ü* hangok váltakozását tartalmazó családneveket vettem figyelembe.

50

Az első korszak neveinek gyakoriságát az alábbi táblázatban láthatjuk:

sorrend családnév(változat) előfordulási szám előfordulási arány

1. *Mikle, Miklye* 72 12,2%
2. *Mikla, Miklya* 55 9,3%
3. *Hamar* 36 6,1%
4. *Miklás, Miklyás* 25 4,2%
5. *Farkas, Farkass* 24 4,0%
6. *Nanay, Nanai* 17 2,8%
7. *Posgai, Posgay* 15 2,5%
8. *Kovács* 10 1,6%
- 9–10. *Gyepes* 9 1,5%
- Tót, Tóth, Tott* 9 1,5%
- 11–12. *Varga* 8 1,3%
- Vass* 8 1,3%
13. *Brat, Brath* 7 1,1%
- 14–15. *Dobos* 6 1,0%
- Gyuricza* 6 1,0%

4. táblázat: Családnevek gyakorisága Nagyhinden (1749–1800)

A családnevek nagy megterheltsége zárt közösségre utal. A táblázatban lévő nevek eredetét vizsgálva Kázmér Miklós (1993) alapján megállapíthatjuk, hogy magyar eredetűek. A labiális/illabiális tendencia vizsgálatához a következő bejegyzéseket tartottam fontosnak:

1772 *Paulus Stephanus Vörös Catharina Nanay*

1774 *Elisabeth Stephanus Veres Catharina Nanay*

A *Vörös* családnév ebben a korszakban 2 alkalommal fordult elő (0,3%). Azonos személyről van szó, akinek nevét a bejegyző először labiális, majd illabiális alakban írta le. Az összes többi bejegyzésből a labiális *ö, ü* fonémát tartalmazó családnevek a következő példákban fordultak csak elő:

1761 *Georgius Georgius Endrődi Maria Kozma*

1780 *Anna Stephanus Hegedős Helena Mikla*

1797 *Julius Stephanus Szabó Helena Süvegess*

51

A fenti családnevek mindegyike csupán egyszer fordult elő ebben a korszakban (0,1%), és illabiális alakban nem történtek bejegyzésre. A labiális *ö, ü* fonémákat tartalmazó családnevek gyakorisága ebben a korszakban elenyésző.

A második korszak családneveinek gyakoriságát a következő táblázat szemlélteti:

sorrend családnév(változat) előfordulási szám előfordulási arány

1. *Mikla, Miklya* 146 13,3%

2. *Mikle, Miklye* 135 12,3%
3. *Barát, Barat* 73 6,6%
4. *Miklás, Miklyas* 58 5,3%
5. *Farkas, Farkass* 56 5,1%
6. *Pozsgai, Pozsgay* 34 3,1%
7. *Szabó* 28 2,5%
8. *Urbán, Urban* 22 2,0%
9. *Hamar* 18 1,6%
10. *Gárdián, Gardian* 15 1,3%
11. *Kovács, Kováts* 14 1,2%
12. *Laczkovits, Latzkovits* 13 1,1%
- 13–15. *Bordás* 9 0,8%
- Molnár* 9 0,8%
- Pénzes* 9 0,8%

5. táblázat: Családnevek gyakorisága Nagyhinden (1801–1895)

Az előző időszak leggyakoribb családneveinek ebben a korszakban is sok névviselője volt. A leggyakoribb nagyhindi családnevek magyar eredetűek, kivéve a *Laczkovits ~ Latzkovits* név, amely szláv eredetű (Kázmér 1993). A labiális/illabiális tendencia vizsgálatához az alábbi bejegyzéseket tartottam fontosnak:

1805 *Helena Csilkess Joannes Valent Catharina*

1802 *Stephanus Vöröss Paulus Balási Lucia*

1809 *Maria Veress Paulus Balázs Lucia*

A *Csilkes* családnév csupán egyszer fordult elő (0,09%). Lehetséges, hogy a *Csülkös* családnév illabiális írásmódjával állunk szemben, ám további bejegyzések híján ezt nem lehetséges meggyőzően bizonyítani. A *Vörös* családnév az előző korszakhoz hasonlóan csupán kétszer (0,1%) fordult elő (egyszer labiális, másodszer illabiális

alakban). A labiális *ö* fonéma hangsúlyos helyzetben nem fordult elő további családnevekben. A *Sörfőző ~ Serfőző* családnév esetében is a hangsúlyos labialitást tartalmazó változat nem volt használatos:

1824 *Joannes Serfőző Joannes Tóth Anna*

1851 *Maria Serfőző Stephanus Barát Barbara*

1855 *Elisabetha Serfőző Stephanus Farkas Helena*

Ebben a korszakban bukkant fel először labiális *ö* hangot tartalmazó utónév:

1837 *János Gatyala György Prechatzka Borbála*

A harmadik korszak családneveinek gyakoriságát az alábbi táblázat szemlélteti:

sorrend családnév(változat) előfordulási szám előfordulási arány

1. *Mikla* 73 18,1%
2. *Barát, Baráth* 59 14,6%
3. *Mikle* 51 12,6%
4. *Farkas* 30 7,4%
5. *Miklás* 17 4,2%
6. *Belány, Belan* 11 2,7%
7. *Pozsgai* 9 2,2%
8. *Szabó* 7 1,7%
- 9–10. *Balkó, Balko* 6 1,4%
- Mikle Barát* 6 1,4%
11. *Gárdián, Gardian* 5 1,2%
- 12–15. *Bordás* 4 0,9%
- Brath, Bráth* 4 0,9%

Molnár 4 0,9%

Hornyák 4 0,9%

6. táblázat: Családnevek gyakorisága Nagyhinden (1896–1921)

A leggyakoribb, eddig megismert családnevek sorát két szláv eredetű családnev gyarapítja ebben a korszakban, a *Belány* ~ *Belan* és a *Hornyák* nevek. A labiális/illabiális tendencia váltakozásához az alábbi bejegyzéseket találtam:

1896 *Borbálya Serfőző András Horváth Veron*

1898 *Vince --- --- Serfőző Erzsébet*

53

A fenti családnev az előző korszakban is megjelent. A nagyhindi állami anyakönyvekben csupán két esetben (0,4%) fordult elő. A labiális *ö, ü* fonémákat tartalmazó családnevek a következő két bejegyzésben fordultak még elő:

1902 *Irma, Mária Horváth József Dömötör Ilona*

1896 --- *Grünvald Adolf Granis Netti*

Ebben a korszakban gyarapodott az említett labiális fonémákat tartalmazó utónevek száma is. Az összes bejegyzett Erzsébet utónévből az *Erzsébet* 19 alkalommal (82,6%), ill. az *Örsébet, Örzse* 4 esetben (12,5%) fordult elő. A további labiális utónevek:

1910 *Jenő Valovics János Molnár Mária*

1920 *Ernő Mikla Vincze Barat Katalin*

A negyedik korszak családneveinek gyakoriságát a következő táblázatban láthatjuk:

sorrend családnev(változat) előfordulási szám előfordulási arány

1. *Barát, Baráth* 86 18,2%

2. *Mikle* 63 13,3%

3. *Farkas, Farkaš* 47 9,9%

4. *Mikla* 42 8,9%

5. *Miklás, Miklaš* 23 4,8%

6–7. *Mikle Barát* 14 2,9%

Pozsgay, Požgai 14 2,9%

8. *Balko, Balkó* 12 2,5%

9–10. *Belány, Belañ* 9 1,9%

Brath 9 1,9%

11. *Bordás, Bordáš* 7 1,4%

12–13. *Lackovics, Lackovič* 6 1,2%

Urban, Urbán 6 1,2%

14–15. *Tóth* 4 0,8%

Bystricky 4 0,8%

7. táblázat: Családnevek gyakorisága Nagyhinden (1922–1960)

Az eddigi korszakok mindegyikében megtalálható *Mikle, Farkas, Mikla, Miklás, Pozsgay* családnevek Nagyhind jellemző nevei. Mivel mindegyik korszak leggyakoribb nevei közé tartoznak, ezért törzsökös neveknek is tekinthetők (vö. Hajdú 2003: 778). A szláv eredetű családnevek száma is szaporodott ebben a korszakban: *Belány, Lackovics,*

54

Bystricky. A labiális/illabiális tendencia váltakozásához a IV. korszakban nem adódott lehetőség. A *Serfőző* név két esetben fordult elő (0,4%), a *Vörös* családnev pedig csupán egyszer (0,3%), labiális formában:

1925 *Štefan Vincenc Šerfőző Maria Barát*

1941 *Katalin Ferenc Mikla Mária Vörös*

Az *ü* : *i* váltakozására szintén nem találtam példát, mivel a fonémák közül csupán a labiális alak fordult elő, két példában (0,4%).

1945 *Irena Štefan Zajac Etela Lüleiová*

1953 *Štefan František Lülei Mária Ágova*

A labiális *ö, ü* fonémákat tartalmazó utónevek száma sem gyarapodott erőteljesen.

Csupán két esetben figyelhetjük meg a tárgyalt neveket:

1940 *Ferenc, Győző Viktor Hanczkó Etel Mikle Barát*

1942 *György, István Ferenc Farkas Mária Kozai*

Valamennyi korszak leggyakoribb nevei a nyelvjárás ismert jellemzőihez alkalmazkodnak. A leggyakoribb, ill. törzsökös nevek kevésbé épülnek fel labiális fonémákból. A labiális *ö, ü* fonémát tartalmazó nevek bár megjelennek, de kis gyakorisággal. Az első, ill. második korszakban a labiális/illabiális névváltozatok ingadozása még megfigyelhető, a többi két korszakban azonban már inkább a labiális alakok jellemzőek. A nagyhindi illabialitás történeti vizsgálata a személynevek segítségével lehetséges, azonban az eredmények azt mutatják, hogy az illabiális tendencia az írott család- és utónevekben nem jelentkezik olyan markánsan, mint a nyelvjárásban, ill. az élő nyelvben. Tehát a nagy fokú illabialitás történeti névtani alapon – a remélttel ellentétben – kevésbé igazolódott. Főképpen azért, mert kevés volt az olyan családnév, amely az illabialitás : labialitás szempontjából releváns lett volna.

3.2. Nyelvjárástörténeti észrevételek a nagyhindi ragadványnevek alapján

Nagyhind 1892-es kataszteri térképének egyik leirata a házak és tulajdonosaik jegyzékét tartalmazza (forrás: GKÚ Bratislava12). A háztulajdonosok nevei közül néhány mellett zárójelben ragadványnevet is találunk. Az alábbi táblázatban a házjegyzékben feltüntetett ragadványneveket és viselőit találjuk. A neveket eredeti helyesírással közlöm:

55

ragadványnév névviselő

bakos Mikla József

december Barát Ferencz

gunár Mikle Mihály

gyogyo Mikla József

halas Mikle Albert

kosut Mikle András

kuczi Mikle Ferenczné, Mikla Magdolna

kuczi Mikle Ferencz

matis Mikle István

matyko Barát János

matyo Mikle János

matyo Mikle Imre

Péter Mikla Ferencz

rozso Miklás József

sisi Mikla Imre

sneider Miklás Mihály

sneider Miklás András

Szabó Mikla Andrásné Gárdián Katalin

tojno Mikle András

vajki Mikle Imre

vajki Mikle Mihály

8. táblázat: Nagyhind történeti ragadványnevei, 1892.

A történeti és élőnyelvi ragadványnevek vizsgálata közti különbségek közismertek. Az élőnyelvi gyűjtések alkalmat adnak az egyes nevek névadási körülményeinek alapos feltárására, az írásbeliségből adatolható névalakok esetében pedig az efféle vizsgálat feltételei kevésbé kedvezőek. A történeti ragadványnévkutatások

inkább a családnevek kialakulásának irányából közelítettek a ragadványnevekhez. A tipologizáló jellegű közlemények pedig leginkább a ragadványnevekben kifejeződő funkcionális-szemantikai jegyekre figyeltek föl (Fehér 2004: 79). A feltüntetett történeti ragadványnevek funkciója nyilvánvaló, a leggyakoribb családnevek viselőinek megkülönböztetésére szolgálnak. A

56

ragadványnevek (szerény számuk ellenére) többirányú kutatás alapját képezhetnék, jelen vizsgálat szempontjából azonban csupán a nevek nyelvjárási jellemzőinek felderítése a cél.

A nyelvjárás hangtani jelenségei közül a nevekben magánhangzó-rövidülés figyelhető meg (pl. a *gunár*, *kosut* ragadványnevekben). A szóvégi rövid *o* gyakori előfordulása szlovák eredetű ragadványnevekre utal (pl. *gyogyo*, *matyko*, *matyo*, *rozso*, *tojno*). A történeti kontaktológiai vizsgálatokhoz érdekes adalékokkal szolgálhatnak ezek az utóbbi ragadványnevek.

A képzéssel keletkezett ragadványnevek között *-s* képzős, foglalkozásra utaló nevet (*halas*), valamint *-i* képzős, helynévi eredetű nevet is találunk (*vajki* < *Vajk*, szlov. *Lúčnica*, helység Verebély mellett).

A történeti ragadványnevekben valódi tájszót is találhatunk. A *bakos* ragadványnév tulajdonságra utal, jelentése 'kurafi, asszonyok, lányok után járó' (vö. ÚMTSz. 1: 321).

A feltüntetett 17 ragadványnév (4 ragadványnévnek 2-2 névviselője volt) a nagyhindi nyelvjárásban jelentkező illabiális tendencia történeti vizsgálatára nem alkalmas, ugyanis nincs köztük olyan név, amely az *ö, ő, ü, ű ~ ë, é, i, í* fonémák váltakozására utalna. Két hasznos megállapítást azonban tehetünk e nevek vizsgálata kapcsán. Egyrészt azt, hogy Nagyhind eddig ismert legkorábbi ragadványnevei nem tartalmaznak labiális *ö, ő, ü, ű* fonémákat. Másrészt pedig azt, hogy az 1892-ben Nagyhinden használt ragadványnevek egyharmada szlovák eredetű.

3.3. Nyelvjárástörténeti észrevételek a nagyhindi földrajzi nevek alapján

Nagyhind történeti földrajzi neveit három kataszteri térkép alapján gyűjtöttem össze. A legrégebbi és a legtöbb földrajzi nevet tartalmazó térkép 1743-ból való (Kovács 1743). A színes községtérképen megtalálhatók a belterületi telkek, épületek alaprajzai, külterületen a dűlők, utak és erdők nevei. A második térkép *Nagy Hind Nyitra vármegyei kisközség kataszteri térképe az 1892. évi mérnöki nyilvántartás szerint* (forrás: GKÚ Bratislava). A harmadik térkép Nagyhind 1967-es kataszteri térképe, mely az ún. *Evidenčné mapy* térképtípus elvén készült (forrás: GKÚ Bratislava). Ez utóbbi térképtípuson a beírt helyneveket két nyelven tüntették fel. A köznévi jelentést hordozó névelemet a térképkészítők lefordították, a lefordíthatatlanokat változatlanul hagyták,

57

legfeljebb az írásmódjukat „szlovákosították” (vö. Vörös 2004: 256). Későbbi kataszteri térképeken csak szlovákul találjuk a dűlőneveket.

A térképek kiadási évét és földrajzinév-adatait a következő táblázat tartalmazza:

1743 1892 1967

1. A Gaj-Erdeje mellett lévő

Szántó Földek

Galy Haluzie (Galy)

2. Gaj-Erdő

3. Falun felül Nad dedinou (Falun felül)

4. Szőlők-allai-földek Szőlők alja Pod vinicami (Szőlők alja)

5. Felső hegy Horný vrch

6. Szőlő-melléki-földek

7. Kutyoló Kuťolov (Kutyuló)
8. Megyesi földek
9. Hoľzu-földek
10. Szőlők mögé Za vinicami (Szőlők mögé)
11. Uj-falusi-határra dülő
földek
12. Bozár-Berek
13. Harasztka Chrastie (Harasztka)
14. A Falun-alul lévő-földek
15. Hegyre való Alsó hegy Dolný vrch
16. Harsányi-földek Harsány
17. Vig-rét: Barom élő.
18. Vig-réti földek
19. Dlhe sive Hoľzu-földek
(=vulgo Dlhe)
20. Legelő Pasienky (Legelő)
21. Király-kuttya
22. Körtvélyes
23. Kert-melléki földek
24. Kenderre dülő-földek
25. Rövidek
26. Batyuska
27. Egyház előtt lévő Hoszszu
földek
- Hosszúk Dlhé (Hosszúk)
28. Fölső-Kőrös-allai földek Felső Kőrös
29. Alsó-Kőrös-allai földek Alsó Kőrös
30. Vörös-füzes Füzek
31. Kácsor
32. Tógát

9. táblázat: Nagyhind földrajzi nevei a történeti térképeken 1743–1967

Ha egy adott lokalizációs pont legalább két térképen megtalálható, akkor nevét a fenti táblázatban egy sorban tüntettem fel. Ha pedig területfelosztás (vagy egyesítés)

58

történt,